

# SOCIALNOEMOCIONALNI IN OSEBNOSTNI RAZVOJ

## Erik Erikson - teorija psihosocialnega razvoja

primerjava s Freudom - teorija psihoseksualnega razvoja:

Eriksona zanima razvoj racionalnega dela osebnosti: EGO = JAZ (osebnost)

Tudi Erikson predpostavlja, da tudi psihosocialni razvoj poteka preko določenih medseboj odvisnih stadijev:

Je odvisen od:

- mentalnega razvoja
- fizičnih sposobnosti
- zahtev okolja
- psihoseksualnega razvoja...

**8 zaporednih stadijev: Eriksonova razpredelnica (ERIK ERIKSON)!!!**  
v vsakem stadiju se razvije "nova kvaliteta" jaza - nove zmožnosti občutenja, planiranja, obnašanja.

- v vsakem stadiju oseba reorganizira, predrugači svoj odnos do sveta, razumevanja sveta in samega sebe
- z dozorevanjem in novimi izkušnjami se človek razvija, prihaja do sprememb v posamezniku.

Hoja - revolucionaren dogodek - lahko se sam premika in sam poišče tisto, kar ga zanima

- zahteve do njega se preminjajo - zahteva se kontroliranje močenja in blatenja
- zaradi teh sil (zahteve, zorenje, nove izkušnje, ... spremembe na vseh možnih nivojih) - pride v vsakem stadiju do določene značilne **razvojne krize** - lahko jo uspešno prebrodi ali ne
- če je razrešitev krize bolj ali manj uspešna, se psihicno prilagodijo novim razvojnim nalogam.
- negativni izhod iz krize oteži uspešno soočanje z razvojnimi nalogami in zahtevami
- pri razreševanju kriz je pomembno **okolje** - socialno (družina, prijatelji, sorojenci, učitelji, ... celotna družba - odvisno od obdobja)

+ ali - razrešitev

### **1. leto (obdobje dojenčka): 1 stadij - zaupanje nasproti nezaupanju**

vpliv okolja - **mati najodločilnejša** (tudi očetje, odvisno kdo je primarni skrbnik) - *Za razvoj občutka zaupanja je najpomembnejše vedenje osebe, ki v tem obdobju skrbi za otroka (nega)*

- kako pride do nezaupanja? Občutek zaupanja ali nezaupanja do osebe in sveta se razvije v 1 letu - otrokove izkušnje so lahko ugodne ali neugodne -ali se mati odzva na jok otroka KONSISTENTNO
- **Otroci dolgotrajno v bolnišnicah!!**

Ta stadij sovпада s senzomotornim stadijem po Piagetu! In s Freudovo oralno fazo oziroma oralnim stadijem psihoseksualnega razvoja.

Po tej teoriji je prva navezanost običajno tudi navezanost na osebo, običajno mati, ki ob hranjenju omogoča doživljanje občutkov ugodja.

## **RAZVOJ POJMA SAMEGA SEBE = SAMOPODOBA**

Kako nekdo doživlja svoje telo, svojo osebnost, sebe celega. Pomemben je njen vpliv na naše ravnanje in odnose z drugimi ljudmi.

Pojem samega sebe = **samopodoba** ima več komponent, sestavljajo jo:

**Podoba lastne telesne sheme** - spol, kakšno telo imam - dele telesa - kako je telo sestavljeno skupaj

▶Vrednotenje samega sebe - kaj zmoreš, kaj ne, si prijazen, neprijazen, bister, zabaven, pogumen, boječ, samostojen, ...še in še... - **psihološka komponenta**

In še: + (pozitivno) ali - (negativno) doživljanje samega sebe:

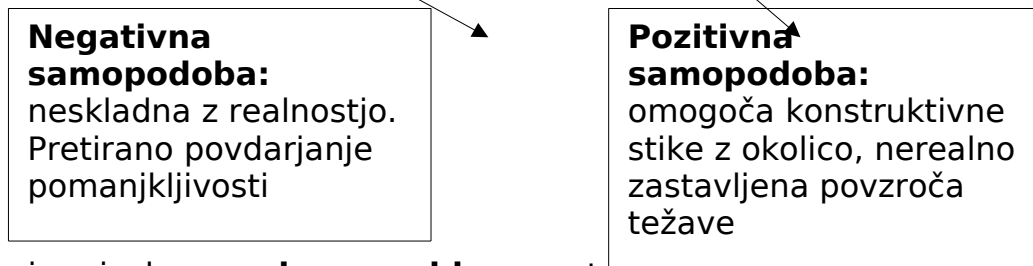
- v splošnem prevladuje + , pozitivna samopodoba
- prevladuje - , negativna samopodoba ali nizko samospoštovanje

Izvori samopodobe:

1. na osnovi izkušenj lastnega telesa, kaj zmore, kaj ne - torej jaz
2. zaznavanje drugih - kako nas drugi vidijo, kj si mislijo o nas - informacije od drugih o nas samih ("*kako dobro danes zgledaš*", "*nikoli se ne držiš dogovora!*", "*Ti si pa res pravi prijatelj!*"....)



Na podlagi tega si potem posameznik oblikuje podobo o tem kdo je, kakšen je, kaj lahko pričakuje od sebe...



Za razvoj prvinskega **pojma o sebi** mora otrok obvladati **2 spoznanji!**

- ločiti mora sebe od okolja - ni del okolja, ni podaljšek matere in obratno, ločiti mora sebe od ne-sebe (ko razvija pojem objekta!!)
- on sam je nekaj stalnega, trajnega - to je del razvoja pojma trajnosti predmeta - **on sam je objekt** (on in njegovo telo)

mora spoznati, da je on sam in njegovo telo edinstven in kontinuiran "dogodek"

(razvoj tega pojma traja 2-3 leta)

- ugotovili so, da otroci, ki so močno in pozitivno navezani na svojem matere (+ čustvena atmosfera) prej razvijejo pojem *trajnosti osebe* in so tudi sicer hitrejši v celotnem mentalnem razvoju.

## ČUSTVENI RAZVOJ

Čustveno odzivanje je odvisno od 3 dejavnikov:

- **individualne značilnosti temperamenta in odzivanja** (prirojene - individualno pogojene)
- **trenutna starost** - načini čustvenega odzivanja se spreminjajo s starostjo
- **zunanje okoliščine** omogočajo ali preprečujejo zadovoljitev osnovnih čustvenih potreb

Razvoj osnovnih čustev: včasih so sklepali, da se človek rodi s 3 čustvi: strahom, jezo in ljubeznijo.

Danes: v prvih mesecih lahko ločimo le:

- **stanje umirjenosti**
- **stanje povečane aktivnosti ali splošne vznburjenosti**

Ti dve varianti pa še ne predstavljata pozitivnih ali negativnih čustev. O **reakciji neugodja** lahko govorimo šele ob koncu 1 meseca (2. ali 3. meseca). Kaže se v obliki močnega kričanja oziroma v povečani aktivnosti in močnem joku - zadovoljevanje fizioloških potreb. Iz tega pa se razvijejo (v naslednjih 6-ih mesecih):

- jeza
- gnus
- strah
- ljubosumnost (pri 18m)

**ugodje** - pri prijateljskem pristopu druge osebe: pri 3 mesecih (*vokalizacija, smehljanje in povečana telesna aktivnost*):

pri enem letu: - navdušenje

- naklonjenost do odraslih
- radost (2 leto)
- naklonjenost do otrok (12-18m)

pozitivni socialni odzivi pripomorejo k pozitivni navezanosti otroka na osebo, ki mu nudi čustveno varnost, pomembno tudi kot osnova za prilagojene medsebojne odnose

### Osnovna čustva:

*Pozitivna čustva ali čustva ugodja so manj raziskana kot čustva neugodja - verjetno, ker so slednja v večji meri povezana s problematičnim vedenjem.*

Prva 2 meseca stanje umirjenosti, ugodje pri nekje 2 mesecih kot reakcija na človeški glas ali obraz (spremlja vokaliziranje in gibanje) - vrhunec = **socialni smehljaj** pri približno 4 mesecih (lahko tudi prej).

- odziv na osebe s smehljajem pri pol leta - postanejo bolj selektivni - samo znanim, domačim osebam - v tem času otrok *razvija tesnejši odnos, čustveno navezanost - specifično navezanost (običajno na mater)*

- začne izkazovati občutja naklonjenosti
- strah pred tujci (v istem času) (specifična navezanost)

Konec prvega leta: intenzivne reakcije ugodja – navdušenje – pri igri z ljudmi ali z določenimi predmeti

Že prej: zibanjev vozičku, materin obraz, uspavanka, ...kaže radovednost (otrok je pri tem aktiven, ni pasiven objekt)

- **Radost in sreča**: bolj intenzivni čustvi – konec 2 leta. Pomembne so socialne vezi otroka, predvsem z materjo – vzdrževanje, oblikovanje teh vezi
- **Strah**: po 2 polovici 1. leta – nenavadni tuji dražlaji (ljudje) – stah začne razvijati z zmanjšanim pozitivnim odzivanjem na 3 osebo  
Čedalje bolj je naklonjen znanim osebam – razvija se separacijska anksioznost – negativne reakcije, jok, protest pri ločitvi od matere (8 m. –jok že pri spakovanju odraslih, popačen glas, obraz, ...)
- **Jeza**: jo povzroči preprečitev doseganja nekega cilja, frustracija, pri 6 mesecih se pojavi, pred strahom.  
Vključuje agresivne impulze ali agresivno usmerjeno vedenje do neke osebe ali predmeta – ko otroku preprečimo aktivnost (npr. da se giblje)
- **Čustvo depresivnosti**: (potrtost, trajajoča žalost) – lahko že pri 12-15 mesecih. Pojavi se pri podaljšani ločitvi od matere – hospitalizaciji, institucionalizaciji – pride po začetni fazi protesta
- **Ljubosumnost**: pogosto od 18 meseca do 3 let in pol – ko otrok doživlja, da je nekdo drug vzel njegovo mesto v določenem pomembnem čustvenem odnosu oziroma da obstaja nevarnost da bo to storil.  
Mešanica **jeze in straha pred izgubo ljubezni**. To spremlja še obnašanje – postaja manj eksplozivna, manj neposredna
- **Sram (in krivda)**: že pri 2 letih – ko spozna, da njegova dejanja niso zadostila pričakovanjem in standardom ljubljenih oseb (npr. če se 2. letnik polula v plenice)

## OSNOVNE ČUSTVENE POTREBE

- 1. potreba po izkazovanju in prejemanju ljubezni:** otrok mora čutiti, da ga starši v osnovi sprejemajo, da je kljub občasnim prepirom in kaznim še vedno ljubljen
- 2. potreba po varnosti:** otrok mora doživljati občutek, da je varovan, da pripada nekemu, ...
- 3. potreba po uspehu:** + občutek, če jim kaj uspe. Če jim samim ne, se bolj angažiramo, da najdemo take situacije, da omogočimo otroku, da je uspešen.
- 4. potreba po spoštovanju in priznanju:** občutek potrebuje, da je odobravan oziroma njegova dejanja, da je pohvaljen – potreba, da je vsaj občasno pomemben, prvi!  
Potrebno pa je spoznanje, da ne more biti vedno prvi in glavni – tudi drugi so lahko boljši!
- 5. potreba po koristnosti:** potreba, da je koristen, da prispeva – da je potreben član družine
- 6. potreba po osamosvajanju:** kako to izgleda? "*bom sam!*"
- 7. potreba po disciplini in omejitvah** – po družbi, izoliranosti, radosti, smejanju, po izražanju, agresivnih težnjah, ...

## RAZVOJ NAVEZANOSTI

3 faze, za vse otroke isto zaporedje:

- 1. faza nespecifične navezanosti (do 7. meseca )**
- 2. faza specifične navezanosti (nekje med 7 in 16 ali 17 mesecem)**
- 3. faza večkratne (multiple) navezanosti (po 17 mesecu)**

ad1) *do 7 meseca, začne se zelo zgodaj* – nasprotuje, če ga odložimo v posteljico, ko smo ga "pestovali" – *ni pomembno kdo!* – vsem se enako smehlja! Na vse se enako odziva,

ad2) *začne diferencirati* – če se približa mati, se smehlja, če pa se približa tujec, občuti strah in nato olajšanje, ko tujec odide;

- **strah pred tujci:** kak mesec za tem, ko se pojavi specifična navezanost; zelo intenzivno v naslednjih 3-4 mesecih (velike individualne razlike)

- **strah pred ločitvijo od matere (separacijska anksioznost)**

ad3) *navezanost tudi na druge v okolju* – najprej na še eno drugo osebo, potem več – pri 18 meseci je večina otrok navezanih na več ljudi.

Pomanjkanje čustvene varnosti oziroma pomanjkanje priložnosti za razvoj navezanosti na 1 glavno osebo: npr. sirotišnice, dolgo bivanje v bolnici:

Do 3-4 mesecev ni opaziti razlik v vedenju, potem ne razvijejo sheme te 1 osebe (sheme domačega obraza), ker je ni – niso oblikovali specifične navezanosti nanjo.

Ne kažejo nobenega strahu, anksioznosti ob prihodu tujca

- malo je spodbude iz okolja – zato tudi manj bebljajo, manj se smehljajo
- z jokom redko dokličejo koga – bodo manj jokali, manj pogosto
- delujejo kot čustveno topi, nezainteresirani za okolje
- govorni razvoj zaostaja
- intelektualni razvoj zaostaja – zaradi manjka vzpodbud

### **prilagajanje otroka na bolnišnico:**

1. *aktivno nasprotovanje in jok na začetku*
2. *potem obup in depresija (potrtost)*
3. *potem faza odmaknjenosti* – ob materinem obisku reagira povsem brez čustvenega odzivanja – (več mesecev trajajoča hospitalizacija – če je več kot 6 mesecev)

**pomen čustev:** prilagajanje na okolje – npr. jok – zadovoljitev primarnih fizioloških potreb

*navezanost – čustvena varnost (pozitivni socialni odziv)*

## **TRMA**

*Procesa separacije in individuacije se povezujeta tudi z igrami diferenciacije. Ko otrok začne uporabljati besedo »ne« ali »nočem« na skoraj vsako našo zahtevo ali vprašanje, že lahko loči sebe od okolice, od drugih. Pri tem prizadevanju za samostojnost potrebuje nekoga, komur bo lahko rekel »ne« ali »nočem«, se postavi v kontrapozicijo njemu. Ravno zaradi te nuje po drugem pri tem procesu, gre za kontraodvisno pozicijo, saj na tej točki otrok še nima svoje. Kljub ločevanju sebe od drugih, otrok na tej stopnji še ne uporablja besede »jaz« ampak »ti«. Če mu pokažemo njegovo sliko in ga vprašamo, kdo je na sliki, se bo poimenoval z imenom, ne bo odgovoril »jaz«. Ko pa končno začne uporabljati »jaz«, s tem nakaže na razliko od »ti«. Pred jaz, začne uporabljati še »mi« (meni) in »me« (mene).*

*Diferenciaciji se pridruži še prakticiranje – otrok sestavlja iz kock stolp in ga potem podre. Tu gre za koordinacijo vida in motorike (sam preverja zunanjo realnost), v sedečem položaju pa ima pregled nad celotnim prizoriščem dogajanja, ki pa se razširi, ko otrok shodi.*

Pred 2. letom starosti oziroma po prvem rojstnem dnevu začne otrok razvijati močan občutek sebe. Da bi izrazil ta SELF (občutek sebe) pa želi, potrebuje velik del neodvisnosti, samostojnosti in veliko kontrole nad

svojim okoljem - več kot ga dejansko lahko, zmore kontrolirati - ta nov občutek neodvisnosti želi uveljaviti

Otrok se pri 2 letih uči veščin odločanja in vsega kar sodi zraven.

Pojavljajo se boji za samostojnost: "Hočem, daj mi!" in podobno. Ko pa malček ugotovi, da ne more imeti vsega, kar želi in ne zmore vsega sam, nastopi trma.

- Trma je normalen del razvoja otroka
- Trma je vedno izraz pomanjkanja moči in frustracije
- Izbruhi togote so zelo učinkoviti ventili, saj otrok sprosti svoja čustva in frustracije - nujna faza v razvoju

Kako izgleda trma? kričanje, jok, topotanje z nogami, glava ob steno - starši težko prenesejo

### **Kako ravnati?**

- Dobro je vzpodbujati otrokovo samostojnost - naj otrok naredi čim več stvari sam, vendar mu damo le 2 alternativni, ker bi sicer lahko izbral kaj, kar mu ne dovolimo (npr. ali hočeš žitarice ali kruh z marmelado za zajtrk?, ali hoče sandale ali superge?)
- Potrebno je premisliti, ali se splača spuščati v določene bitke, prerekanja - o določenih stvareh se ne pogajamo z otrokom (npr. ali bo oblekel umazano majico, ali bo sedel v otroškem sedežu, ...) - **otrok potrebuje meje - dajejo mu občutek varnosti.**
- Pomembno je, da si ne premislimo, potem, ko smo že enkrat dali svojo odločitev, drugače bo otrok izrabil trmo kot orožje, kadar stvari ne gredo po njegovo.
- Pametno je izogibati se kaznim, kričanju, kritiki med napadom trme- to o otroke le še bolj razjezilo.
- nekateri starši držijo otroka v naročju med trmo, drugi ga pošljejo ven... odvisno.
- Pazimo, da otroci ne poškodujejo sebe ali drugih med napadom trme - lahko ga za čas napada trme ločimo od drugih otrok
- Pokazati otrokom, da jih imamo radi tudi, kadar so jezni, pokažemo, da je tudi to v redu, da so jezni.

### **Nekaj konkretnih taktik za ravnanje s trmo:**

1. **ignoriranje:** najbolje, da ostanete gibljiva tarča,
2. **tehnika vživljanja:** opiši otroku njegove občutke. "Kako si jezen, a ne!", "razumem te!", izogneš se vprašanju zakaj je jezen, ker ga ni moč odgovoriti ali pa sproži nove zaplete, zahteva pa mirnost od strašev,
3. **osebni pristop:** "zelo nesrečen sem, kadar takole reagiraš!"
4. **odhod s prisilo:** otroka prisilno odneseš s prizorošča v sobo npr. da je sam- naj bi se tako lažje prebil skozi svoje občutke in naj pride nazaj, ko se bo bolje počutil. Ko pride nazaj, je izbruh pozabljen (kasneje to delajo sami - se umaknejo),



5. **šaljivo draženje** (pri 3 ali 4 letih): npr. "Vidim, da si jezen zato počni karkoli, samo smej se ne. usta imej stisnjena in ne pusti, da bi se začel smejati. O, saj ne more biti res! Ali prav vidim! Smejiš se! Ne dovoli ustom, da si smejala!"
6. **taktika preobrata**: preusmeriš otrokovo pozornost na nekaj drugega – npr. njegovo najljubšo knjigo. Obnese se pri mlajših, katerih pozornost je še bolj odkrenljiva.
7. **umik**: če je izbruh togote res zaradi nečesa tako minimalnega in brezveznega, da se v to ne boš spuščal. Npr. sendvič je napačno razrezan. Greš v sobo, zapreš vrata,...
8. **popuščanje**: včasih je treba popustiti – pravičnost, zdrava pamet, ...

## IGRA

Igra se nanaša na vsako aktivnost, katere se loti posameznik zaradi nekega zadovoljstva, ne glede na končni rezultat te aktivnosti – brez vsakršne zunanje prisile: **edini motiv je zadovoljstvo (ob igranju)**.

↓  
Njen potek in zadovoljstvo sta v njej sami

- Igro je težko ločevati od vsakdanje aktivnosti otrok: 2-3 letnik bo na vprašanje, kaj bo zgradil iz kock odgovoril, da nič ali pa ne bo znal odgovoriti -v "čisti igri" je pomembna le aktivnost, ne pa cilj. – s tem si lahko razložimo tudi, zakaj 4 letnik podre stolp iz kock.
- Igralna aktivnost nudi posamezniku veliko svobode, je zelo dobrodošla vzgojna metoda- nauči se lahko veliko stvari, ki jih potem v vsakdanjem življenju uporablja - "**varno okolje**", **neuspeh in tako boleč**
- *igralna terapija* – igra se uporablja tudi kot terapija in za odkrivanje motenj v otrokovem duševnem delovanju (strahovi, močenje postelje, odklanjanje hrane, ...)
- Za vsako obdobje so značilne specifične igre.
- Število igrac v prvih treh letih narašča, potem pa upada s starostjo. Za to naj bi bila 2 vzroka:
  1. *zunanji pritisk staršev, sorojencev – manj časa in pogojev za igro; zunanji pritisk – druge dejavnosti (šola)*
  2. *starejši otroci imajo boljšo pozornost, kar jim omogoča, da so dalj časa z igračo.*

Z razvojem postaja igra čedalje bolj formalna in v adolescenci izgine večji del spontanosti in upade delež telesne aktivnosti pri igri (mali otrok – prevladuje fizična aktivnost) – *del fizične aktivnosti se prenese na miselni nivo.*

### Dejavniki, ki vplivajo na otrokovo igro:

- razlike med otroki v istem socialno-kulturnem okolju, dejavniki, ki pogojujejo te razlike:

1. **zdravstveno stanje:** zdravi otroci se igrajo več kot bolni in bolj pogosto kot bolni/bolehni
2. **gibalni razvoj:** bolj razviti, več možnosti za udejstvovanje, za vključitev v igro
3. **intelektualna razvitost:** Bolj razviti prednjačijo v igralni aktivnosti (mentalno zaostali otroci so velik manj zmožni)
4. **spol:** sčasoma postanejo razlike, sprva ni bistvenih (kulturno okolje to pogojuje – spolne vloge)
5. **tradicija:** kulturno okolje – tradicija se prenaša v igro
6. **letni čas:** vpliva na vsebino igre
7. **okolje:** npr. mesto – vas; materialni pogoji so različni
8. **družbenoekonomski status družine (SES)** – te razlike se povečujejo s starostjo otrok – ne more se vključiti v igro, ker nima tapravih stvari – rolerje, kolo, ...
9. **količina prostega časa:** ko se začne šola – šola + naloga + učenje
10. **igrača in druga sredstva za igro:** Ustreznost igrač glede na razvojne potrebe

1 leto: šele pri 3 do 4 mesecih, vse prej so refleksi, nastopi funkcijska igra-ponavljanje aktivnosti (motorično s čutili – npr. cel kup različnih ropotulj)

- najprej igra z lastnim telesom in govornim aparatom – bistvo te igre je v razvoju glavnih senzomotoričnih funkcij
- kasneje prijema stvari z vrhovi prstov
- raziskovalne in manipulativne igre s predmeti – ogledovanje, otipavanje, porivanje predmetov, ...

**konec 1. leta** –že različne socialne igre (vključujejo še kakšno osebo): *skivanje za zaslonom, iskanje predmeta, posnemanje gibov, ponavljanje besed, ...*

**2 leto:** še funkcijska igra – *se igra s sposobnostjo pokončne stoje, hoje, prijemanje s prsti, tekanje, percepcijska igra*

- pojavi se eksperimentalna igra s predmeti – ugotavlja lastnosti predmetov

simbolična igra:

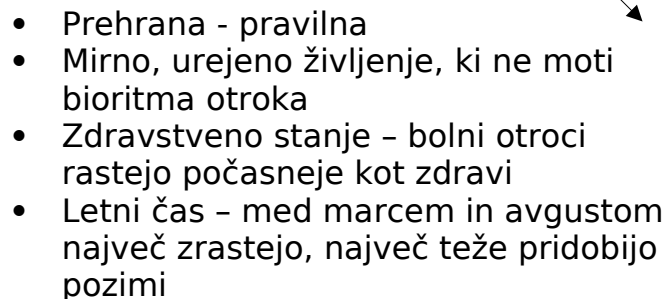
- imitacijska – posnemanje
- "dramska igra" – konec 2 leta – se dela "kot da je" – npr. kuha kavo... (že katikoročno sodelovanje med vrstniki)

## PREDŠOLSKI OTROK OD 2. DO 7. LETA

### Telesni razvoj:

V tem času je telesni razvoj še kar hiter, čeprav se že kaže upad v tempu rasti.

Telesna višina: vpliva v glavnem dednost (okoli 90% ali čez), vendar tudi okolje:

- 
- Prehrana - pravilna
  - Mirno, urejeno življenje, ki ne moti bioritma otroka
  - Zdravstveno stanje - bolni otroci rastejo počasneje kot zdravi
  - Letni čas - med marcem in avgustom največ zrastejo, največ teže pridobijo pozimi

### Psihološki dejavniki telesnega razvoja:

- Zaviralno vplivajo čustvene napetosti
- Zgodnji vpis v šolo - če otrok ni psihofizično zrel za v šolo
- Pretirano obremenjevanje otrok z različnimi nalogami, obveznostmi

Telesni razvoj v tem času vpliva tudi na psihični razvoj - na osnovi telesnih kvalitet, se otroci tudi družijo, cenijo, sodelujejo, ...

Telesno in gibalno bolj razviti otroci imajo večjo veljavo med otroci - to pa vpliva na samopodobo in položaj med vrstniki.

V tem obdobju se obstoječe razlike med otroci še povečajo, izkristalizirajo, vzroki: - tisti, ki pogojujejo telesno višino in težo:

- prehrana (nepravilna) - debelost
- podhranjenost - socialna ogroženost ali razvajenost - neješčost otrok - vzrok je lahko čustvena napetost

otroci imajo v tem času veliko potrebo po gibanju - potrebno za pravilen in skladen telesni razvoj, priporočljivo je:

- po nekaj ur v naravi dnevno
- ugodno je menjavanje klime med počitnicami

V tem času hrbtenica pridobiva značilno obliko S - se začne proces upogibanja - najbolj izrazit okoli 6 leta. Deklice prehitevajo dečke.

### Telesna razmerja:

- okoli 6 leta se krepijo okončine (roke, noge, ...)
- otroci imajo veliko glavo - postaja manjša v primerjavi z drugimi deli
- postajajo tanjši, izgubljajo maščobno tkivo, ki so ga imeli naloženega na telesu

- umiri se razvoj možganov - pri 6 letih že 9/10 odrasle teže. Razvoj možganov se bolj kot v teži kaže v diferenciaciji živčnih celic.

- okoli 6 leta - menjava mlečnih zob -20, do nekje 15 leta - 32 stalnih, tudi tu so velike individualne razlike, deklice prehitevajo
- 3- 7 let: dihanje -kombinacija prsnega in trebušnega načina dihanja
- srčni utrip se zmanjša, upočasnji, je pa spremenljiv

### Motorični razvoj:

Šele v predšolskem obdobju je otrok sposoben samostojnih aktivnosti

2-7 let - motorični razvoj v smeri novih gibalnih zmožnosti in posameznih motoričnih **spretnosti in navad:**

- izpopolnjevanje hoje (2-5let)
- izpopolnjevanje teka
- izpopolnjevanje sposobnosti skakanja, hoje po stopnicah
- ročne spretnosti -v 2. letu - bolj ali manj uspešno se sam hrani, listanje knjige, obvladovanje svinčnika - finomotorika - velik vpliv vaje
- koordinacija - do 5 leta težave s koordinacijo povsod - postaja natančnejši, hitrejši, previdnejši - težave pri koordinaciji oko-roka - je nujno potrebna za finomotorične spretnosti (vaje prerisovanja)

Spretnost, ki zahteva to koordinacijo je **oblačenje** - gumbi! Finomotorika  
4 letniki se lahko oblečejo sami  
5-7 letniki -zavežejo vezalke

- velik motorični razvoj se kaže v vožnji, skiroja, rolesa, tenisa, ročkanja, smučanja, ...

- brcanje in metanje: 4-5 letnik lahko že stabilno stoji na eni nogi - ker šele takrat lahko prav brčne žogo, do takrat jo le suva
- kakšno leto kasneje že dovolj natančno meče v tarčo, v cilj predmete

Najbolj jih utrujajo enolične aktivnosti, npr, sedenje, hoja v vrsti in za drugim oziroma v istem ritmu prilagajanje - pospeševanje in upočasnjevanje; dokončno osvojijo šele okrog 10 leta

- Težko počne več stvari hkrati, npr. hodi in govori

levičarstvo: se natančno izkristalizira med 2 in 4 letom (5 do 6% ljudi, pogosteje pri fantih)

kje se kaže? Držanje svinčnikov, barvic, žlice, ...

dvoročnost – redka!

Izrazit zaostanek v motoričnem razvoju – različni vzroki, redko le eden.  
Najpogostejši:

- |   |                |
|---|----------------|
| <ul style="list-style-type: none"><li>• Slaba telesna kondicija</li><li>• Nepravilen telesni razvoj</li><li>• Slabši intelektualni razvoj</li><li>• Slab živčni nadzor mišičnih struktur</li><li>• Pomanjkanje spodbujanja k aktivnosti od staršev</li><li>• Pretirano treniranje določenih gibov</li><li>• strah</li></ul> | } Sta povezana |
|---|----------------|

Neuspeh v motorični aktivnosti v tem obdobju lahko pomeni kasnejšo manjšo sproščenost v takšni aktivnosti, manjšo spretnost.

Velika motenost motoričnega razvoja – pomoč strokovnjaka!

### Razvoj čutenja in zaznavanja:

- senzorne procese je težko ločiti od motoričnih – sploh pri ugotavljanju enega in drugega – za pojasnjevanje enih potrebuješ druge (že izraz senzomotorični razvoj nakaže to povezavo)

na zaznavni razvoj lahko vedno le posredno sklepamo

bistvo v predšolskem času:

- zaznavanje je bolj namerno, intencionalno – otrok se sam usmerja k stvarim
- razvijata se analiza in sinteza -razvoj teh dveh sposobnosti – povezava s preteklimi izkušnjami, povezovanje zaznavanja z govorom ,...

otroci dojemajo celostno – nediferencirano – tudi posamezen del jim pač pomeni celoto

po 4 letu – ni tako močen razvoj zaznavnega aparata – da bi se samo zaznavanje bolj izpopolnjevalo ampak bolj kognitivni razvoj, čeprav:

2-3 leta – dobro razlikuje rdečo, rumeno, zeleno in modro = osnovne barve, težave ima s prehodnimi

5-7 leto. Povezuje barvo s poimenovanjem, tudi svetlost barve v tem času



- **Vidna ostrina** – šele pri 15. letih končan razvoj

- **razlikovanje barv:** razvoj te sposobnosti, barve razlikuje vidno preden jih zna poimenovati - pokaže barvo

## Razvoj slušne občutljivosti:

- med 4 in 5 letom se hitro razvija ostrina sluha - predšolski otrok naj bi imel ostrino sluha v primerjavi z odraslim *precej slabo za govor drugih oseb* - besedo bo slišal šele, če je povedana veliko glasneje kot je njegova najmanjša (spodnji prag) občutljivost za druge zvoke, ne govor - zato se zdi, da se otroci kar naprej derejo.
- v predšolskem obdobju tudi težave z glasbenim sluhom - do 4 leta imajo težave z odnosi med višinami zvokov, pri 5 ali 6 že ločijo višine, vendar ne morejo opredeliti smer razlike. (višji, nižji) - vpliv vaje tudi!!

## Zaznavanje prostora:

V predšolskem obdobju je otrok čedalje bolj sposoben določati prostorke odnose med predmeti - velik, manjši, oblika, položaj v prostoru (na, v, pod, nad, za, pred, ... in kazalni zaimki) torej ima pri tej "prostorski" veliko vlogo govor - oziroma uporaba besed - veliko predlogov je tu v igri. -Tako kot pri razvoju drugih sposobnosti tudi tu govor zaostaja - otrok določene odnose med predmeti obvlada že veliko prej kot pa jih je sposoben besedno izraziti, na začetku pa tudi mešajo predloge in zaimke.

- od splošnih lastnosti predmeta (že pri 2-3 letu) k čedalje bolj specifičnim lastnostim predmetov .

Ta prostorska orientacija se najprej začne z lastnim telesom - imenuje dele svojega telesa (desna roka, leva roka...) - loči parne dele telesa -oči, ušesa, roke, noge, potem pa gre ta orientacije s telesa še na zunanje okolje.

Pri tem sodelujejo oči, glava ter celo telo - se obrača za predmeti, premika po prostoru - se pravi da predmet pogleda, nanj pokaže, gre proti njemu, ga prime,...

Najprej ločijo predmete po obliki in jih glede na to tudi razporejajo (če jih že); tudi pred šolo pa še niso čisto zmožni oceniti velikost predmeta, ko jih s čim primerjajo - *vpliv ima vaja!!*

Zaznavanje oblike - zelo kompleksen proces, ki se konča šele v zgodnji adolescenci (*spomni jih na eksp. z slepimi ljudmi - deklica in mačka*)

↓

Predšolski otroci so pri oblikovanju predstav o obliki predmeta bolj uspešni če imajo poleg vidnih na razpolago še kakšne druge informacije - kinestetične - taktilne! - *Montesori pedagogika!!*  
Šele pri 5 letu so te dodatne info. odveč

4- 5 let – oblika postane le ena od lastnosti predmeta in ne kot celotna značilnost predmeta, nekaj kar bi predmetu dalo ime in jo kot tako otroci tudi navajajo.

*zaznavne funkcije se razvijajo pod vplivom prakse in učenja, ne pa spontano!!*



*Torej je tudi zaznavanje odvisno od socio -kulturenega okolja – nauči se dojeti zaznavni sistem (videti in to poimenovati), ki pripada oziroma je značilen za njegovo okolje.*

## Razvoj pozornosti:

S tem se je ukvarjal E. Gibson in navaja 4 načela razvoja pozornosti:

1. od pasivne (neprostovoljne) k aktivni (prostovoljni, namenski) obliki pozornosti

Pozornost otroka ujamejo dražljaji iz okolja, ne glede na to ali je to otrok želel ali ne - tudi če hoče gledati eno sliko, mu pozornost pritegne nek hrup, avto..., ta tip pozornosti mu je dan

Aktivna (namenska) pozornost (n)je) pa mora razviti - nadzira svojo pozornost v skladu s svojim namenom - se pravi, da mu drugi dražljaji izven naloge, katero se je namenil opraviti, ne pritegnejo pozornosti

Ta je pomembna za šolsko učenje

2. od nesistematičnega k sistematičnemu - na začetku tega obdobja otroci svet okoli sebe pri zaznavanju raziskujejo nesistematično, zato isto stvar, ko jo vidi drugič težko prepozna - saj se je prvič zapičil pač v nek detajl in "ne pozna" celotne figure. Sistematičnega raziskovanja se mora šele naučiti.
3. od široke osredotočenosti pozornosti k selektivnemu izbiranju informacij - čedalje bolj je sposoben si izbrati en specifičen del situacije - slediti le delu pogovora oziroma enemu glasu, enemu sogovorniku, kar naredi situacijo zanj manj konfuzno, tudi ponovi lahko kasneje, kaj je ta oseba povedala v pogovoru.
4. ignoriranje nebistvenih informacij - selektivna pozornost - odmisлити nebistvene informacije - pomembno za šolsko učenje, brez tega ima lahko v šoli težave - to pomeni, da če posluša učiteljico ali sošolca, bo odmisлил ptice na drevju in avtomobile na cesti ... to se izboljšuje s starostjo.

## Razvoj mišljenja in inteligentnosti (merjenje inteligentnosti v razvoju)

Piaget - inštitut v Ženevi - "švicarska šola".

Sovjetski raziskovalci na tem področju - "moskovska šola" - *Njihov koncept še od Vigotskega*

*Razlike med tema dvema šolama: Piaget zagovarja to, da razvoj predhodi učenju - organizem mora dozoreti do te mere, da je sposoben določenega učenja; Vigotski (moskovska šola) pa pravi obratno - učenje je pogoj za spoznavni oziroma kognitivni razvoj!*





*Tako po Piagetu ne moremo bistveno vplivati na kognitivni razvoj z vajo, po Vigotskem, moskovska šola pa trdi na drugi strani, da lahko z organiziranim procesom učenja vplivamo na razvoj in celo spreminjamo njegov tok. Vendar pa lahko pospešimo razvoj na naslednjo fazo z učenjem le, če so otroci že blizu te faze ali že na prehodu vanjo (nariši, skiciraj!)*

Vigotski:

- človek ni samo sprejemnik D iz okolja, ampak tudi sam vpliva na okolje in tako izzove nove D
- Vigotski je pomemben zaradi razlage *interiorizacije (ponotranjanje)*, katero pa omogoča govor - s pomočjo govora se velik del otrokove dejavnosti (manipuliranje s predmeti) preseli na notranji, miselni nivo - egocentrični govor (se pogovarja sam s seboj) se ponotranji, preide v notranji dialog in kasneje v tihi govor - *o tem smo že govorili pri 6 fazi v prvem Piagetovem stadiju!*
- Razvoj je mogoč samo s pridobivanjem izkušenj, razvojni nivo pa vpliva na to, kako otrok pridobiva izkušnje
- Razvoj duševnih funkcij je postopen in vse faze so med seboj funkcionalno povezane

**Piaget** pravi, da so bile vse naše misli nekoč zunanje akcije, ki so se z razvojem ponotranjile

*Pomembno je vedeti (kar je dognala razvojna psihologija), da je mišljenje predšolskega otroka kvalitativno drugačno od odraslega, pa tudi od starejšega šolarja in adolescenta - za njegovo mišljenje veljajo druge zakonitosti in imajo svoje značilne logične strukture, ki pa so drugačne kot tiste, ki veljajo za mišljenje odraslega = logika otroka je drugačna.*

*Mišljenje v predšolskem obdobju se spreminja - kvalitativno in kvantitativno*

Po **Piagetovi teoriji** pokriva to obdobje (2-7 let) drugi stadij - priprava in konkretne operacije = **pre(d)operativna raven (2-7 let)**, ta pa se deli še na dva:

Še niso prisotne  
"miselne operacije" po  
Piagetu

- a) **prekonceptualno ali simbolični misljenje - 2 do 4 let**  
b) **intuitivno mišljenje - 4-do 7 let**

Povprečne  
starosti za  
otroke, velike  
individualne  
razlike - okolje

Da se razvije prekonceptualno mišljenje razvije, so pogoji:

- 1) poveča se hitrost, da se zaporedne dejavnosti spojijo, povežejo v celoto ( v senzomotornem stadiju je dojenčkova inteligentnost kot počasen posnetek - ker vidimo vsak del dejavnosti posebej - zloži posamezne dele dejavnosti skupaj, da pride do določenega cilja)
- 2) težnja bolj k spoznanju kot pa k sami akciji (v senzomotornem stadiju gre pri akciji za dosego konkretnega cilja oziroma rešitev trenutnega problema, ne pa za neko splošno spoznanje)
- 3) povečevanje (časovnih) razdalj med dogodki in predmeti, ki jih še vedno lahko vežemo v celoto - realni dogodki se podaljšujejo s simboličnimi akcijami, ki niso ozko vezane na en prostor in čas.

Prekonceptualno se to obdobje imenuje zato, ker otrok uporablja PREKONCEPTE - niso še pravi koncepti - npr. ni še osvojil koncepta MAMA, ampak je nekje na pol poti med tem, da 1 mama njegova, druge ženske so tudi lahko mame, poleg tega je tudi njegova mama ženska - se pravi, da mama ni ime oz. določilo osebe, ampak je samo ena od vlog, lastnosti oz funkcij osebe.

*(v kuhinji je samo ena ženska, druga je moja mamica!)*

tudi z imeni - več ljudem je lahko enako ime, to ni določilo le ene osebe  
*(ti nisi Peter, moj oči je Peter)*

Intuitivno mišljenje: že višja stopnja, razvoj gre v to smer, da bo mišljenje prešlo od posameznih simbolov (mama) do posameznih miselnih operacij

## **Značilnosti INTUITIVNEGA MIŠLJENJA:**

**IREVERZIBILNOST MIŠLJENJA** (neobrnljivost, nepovratnost)

Mišljenje poteka v eni smeri, otrok ga ni sposoben preveriti v nasprotni smeri (Na vprašanje ali imaš brata odgovori z ja, ko ga vprašamo če ima njegov brat brata odgovori, da ga nima; dve kepice gline; voda v kozarcih).

**CENTRACIJA MIŠLJENJA**

Otrok se osredotoči le na en vidik, ne more miselno zajeti večjega števila vidikov pri določenem pojavu - zato so njegove presoje neustrezne. Otrok je sposoben **KLASIFIKACIJE** predmetov po enem samem vidiku (npr.: zna skupaj združiti like ali po barvi ali po obliki).

**EGOCENTRIČNOST MIŠLJENJA**

Presojanje vsega le iz lastne perspektive, otrok svoj vidik in način doživljanja pojmuje kot edini možen, istočasno ni še sposoben vživljanja v drugega ali opisovati situacijo z vidika druge osebe.

**NESPOSOBNOST KONZERVACIJE KOLIČINE**

Otrok še ne razume, da se količina ne spremeni, četudi ji spremenimo obliko (prelivanje enake količine vode iz širokega in nizkega kozarca v visok in ozek kozarec - rekel bo, da je več vode v tistem kozarcu, ki je višji).



Mišljenje je še predlogično -  
manjkajo logične mentalne  
operacije!

## **Miselne zmožnosti v predšolskem obdobju:**

- zunanji svet je stalen- se pravi, da če predmeta ne vidi, to še ne pomeni, da ne obstaja več,
- v spomin si lahko prikličejo le dogodke izpred nekaj ur - to predstavljanje spominov se lahko izboljša z vajo.

## **Značilnosti PREDSTAVLJANJA na predoperativni stopnji (predšolski otrok):**

1. **VEČJI POMEN IMAJO ZA OTROKE ZAZNAVE KOT PREDSTAVE** - to kar vidi je bolj pomembno kot tisto, kar ve na podlagi izkušenj
2. **SIMBOLI PREDMETOV SO TESNO POVEZANI S PREDMETI SAMIMI** - ime predmeta pojmuje kot lastnost (npr. - barva)
3. **REALIZEM:** subjektivni pojavi imajo značilnost zaznavne objektivne realnosti, danosti (če on nekaj ve, ti sigurno veš, kaj on misli)
4. **EGOCENTRIZEM:** njegov vidik situacije je edini možni - tudi drugi doživljajo isto kot on.
5. **ANIMIZEM:** sonce se lahko ustavi, če hoče, kolo ve, da se premika
6. **FINALIZEM:** vse stvari imajo določen namen, vse je z vsem povezano - »dež pada zato, da lahko oblečemo palerino«
7. **ARTIFICIALIZEM:** vse v naravi je posledica dejavnosti človeka - človek je vse ustvaril (»kdo je zgradil goro, kdo je dal jezero sem, kdo je to naredil, ...«)

novejše raziskave - otrok je veliko bolj logičen in manj egocentričen kot je ugotavljal Piaget - **predvsem pri stvareh, s katerimi ima otrok veliko življenskih izkušenj:**

(kot npr. računanje golih števil ali računanje z denarjem ne dojame pri ohranitvi količine, da se z spremembo oblike posode ne spremeni količina vode, mu je pa smešno če od njega zahtevamo, da pretoči en liter pičae v kozarce tako, da je bo čim več.)

**Vloga odraslih:** ustrezno organiziramo okolje in spodbudimo, da bi razumel in obvladal svoje okolje - ne prekinjati po nepotrebnem njegove dejavnosti, ne biti kritični pri njegovih pripovedih ali se posmehovati napačnim prepričanjem, otroku ne dajemo neposrednih odgovorov ampak ga le usmerjamo da sam pride do rešitev (npr. sledenje sonca- sonce mu vedno sledi. Če greva v različne smeri, komu bo ledilo? Tudi meni sledi)

Na ta način s takim izzivi je tudi moč pospešiti kognitivni razvoj!

### Realizem:

Ločevanje med notranjim subjektivnim in zunanjim objektivnim poteka še do šole, se počasi razvija.

Kritika Piagetove teorije. Ne upošteva emocionalnega dela in socialnega - otrok je oscilano bitje, in ne deluje mehansko!

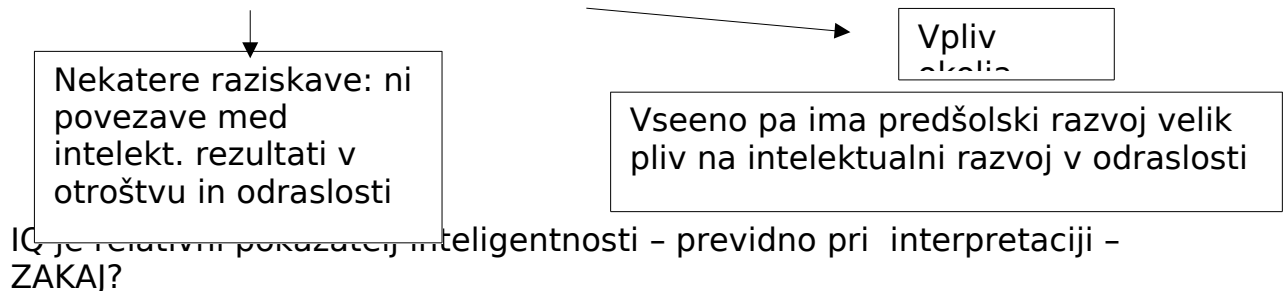
### Kako merimo inteligentnost?

Inteligentnost posameznika lako izrazimo na 2 načina:

- IQ - odnos med rezultatom, ki ga otrok doseže in tem kaj naj bi dosegel glede na svojo starost (standardizacija testov! - objektivna in zanesljiva ocena!)

- Indeks inteligentnosti - položaj posameznika med sovrstniki: povprečen, nadpovprečen, podpovprečen (empirično določene meje)

Vendar pa se inteligentnost s starostjo spreminja v določeni meri, je pa relativno konstantna, ne pa čisto - ali lahko napovemo otrokovo inteligentnost kasneje na podlagi rezultati v predšolski odobi?



Testi inteligentnosti niso sestavljeni tako, da bi lahko sledili vsem razvojnim spremembam v spoznavnih procesih.

## **ŠOLSKA ZRELOST**

*"Otrok je zrel za šolo, če je sposoben slediti zahtevam, ki jih predpisuje učni načrt za prvi zazred in če se lahko vživiv v način delovanja šole."*

Šolsko zrelost sestavljajo tri vidiki, tirje deli (komponente):

- **telesna zrelost**
- **osebna zrelost**
- **funkcionalna zrelost**

O tem odloča skupina strokovnjakov: zdravnik, psiholog, socialni delavec - po specialističnem pregledu skupaj podajo sodbo; končna beseda je beseda staršev, lahko p komisija starše odkloni - tako zaščiti otroka

- telesna zrelost** (določa jo šolski zdravnik - ta ocena določi ali bo otrok kos telesnim naporom) eden od kriterije - *da se otrok lahko prime z desno roko čez glavo za levi uhelj* - telesna razmerja, hitra rast okončin (roke) je vidik nagle telesne rasti ob koncu prešolske dobe) Pomembno še teža, višina nagnjenost k boleznim, otrokova anamneza, različne motnje čutil, kontrola izločanja, podhranjenost, ...
- osebna zrelost** - predvsem duševni in čustveni razvoj. Te podatke dajo vzgojiteljica male šole, mati in oče v razgovoru (anamnestičnem) in pa preizkus funkcionalnih sposobnosti - skuša se na podlagi tega oblikovati čim bolj objektivna ocena (*ali je mala šola še obvezna po zakonu?*)

Nekatere najpomembnejše lastnosti socialnega in čustvenega reagiranja za kasnejšo uspešnost:

- uporabi staro znanje v novih situacijah
- iniciativen pri zaposlitvah
- realistično kritičen do svojih izdelkov

- priljubljen med sovrstniki
- trenutni uspeh ga ne potre

Negativne oblike vedenja - v negativni zvezi s šolskih delom:

Pozablja potrebščine doma za malo šolo

- Plane v jok pri težkih nalogah
- Agresiven do drugih otrok
- Klepeta in se igra ob zaposlitvah
- Stalno išče pomoč prijateljev in vzgojiteljice

### **c) funkcionalna zrelost**

Ugotavlja psiholog s pomočjo testov šolske zrelosti (otroci rešujejo v skupini) - grafomotorične in govorne sposobnosti (besedni zaklad, razumevanje besedil) in sposobnost sklepanja

Za vstop v šolo je pomembna tudi koordinacija roka-oko -pomembno za učenje risanja in pisanja - od tu pride barvanje do črte in podobno! (grafomotorika je v prvih razredih OŠ ena najpomembnejših spobnosti)

Otroci naj bi bili že na prehodu in preoperativnega obdobja na nivo konkretnologičnih operaci: naj bi bili že sposobni razvrščati predmete od najmanjšega do največjega, in po drugih lastnostih (barva)- dveh hkrati in imeli sposobnost konzervacije (količina se ne soremeni, če se oblika)

Tudi pomembno tudi že govorno izražanje- razločno in zmožnost jasno izražati svoje misli

Dobro mora biti razvita tudi pozornost in temeljno duševno zmogljivost

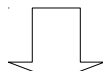
To ni prezikus inteligentnosti!

Temeljni kriterij je še vedno starost otroka (kronološka),

Istopajo otroci, ki imajo upočasnjen duševni razvoj in tisti, ki imajo pospešen duševni razvoj - lahko so mlajši pa so fizično (telesno) in duševno dovolj razviti, da sledijo zahtevam šole

Zahteve šole:

- način dela v šoli (oblike in metode)
- vsebine (vzgojno izobraževalne -obseg, zahtevnost...)
- obseg dela v šoli - koliko ur imajo dnevno in tedensko...
- zahtevnost programa za otroke - standardi znanj -osvojiti, katere cilje in znanja



Na podlagi teh zahtev šole psihologi in zdravniki določijo katere telesne in duševne sposobnosti mora imeti otrok, da bo kos tem zahtevam - na podlagi tega se oblikujejo kriteriji šolske zrelosti

Odvisni od šolskega sistema, pa tudi gelde na okolje - dva kriterija: za mestne otroke in podeželjske otroke (slednji - zahtevana manjša storilnost)

## **Razvoj govora**

Najintenzivnejše obdobje govornega razvoja je čas med 2. in 6. letom starosti

1. **Situacijski govor:** Otrokova govorna komunikacija ima na začetku izključno situacijski značaj

Pogosta so vprašanja KAJ je to? in pa odgovori na vprašanja, to pa je izključno vezano na konkretno situacijo. To je vezano tudi na to, da so otroci nesamostojni in večino časa preživijo v navzočnosti in pod nadzorom staršev oz. odraslih oseb.

Situacijski govor je izrazita oblika socializacijskega govora. Situacijski govor je tudi primaren in ima lastnosti razgovora.

Piaget temu nasprotuje, pravi da gre *razvoj govora od egocentričnega do socializiranega*. Pri egocentričnem otroku ne misli na poslušalca, pri socializiranem pa otrok pazi na to, komu razlaga oz. pripoveduje.

Kakšna je funkcija egocentričnega govora? Otroku s tem nič ne sporoča, govor samo spremlja njegovo aktivnost

Vigotski pravi ravno obratno: govor je primarno socialen! torej najprej socializiran govor, potem egocentričen.

Vigotski o egocentričnem govoru: ta ne izgineva, ampak se pretvarja v notranji govor, notranji govor pa preide v miselno aktivnost.

Prvi v razvoju je pride DIALOG (primarna oblika), za tem je MONOLOG, otrok govori o nečem, kar se je nekoč zgodilo, potek igre, odnose s prijatelji. Temu pa sledijo ukazi, ocene, kritika (zelo raznovrstne oblike in vsebine v tem obdobju)

**2. Kontekstualni govor:** kadar se vsebina lahko razbere iz konteksta, kadar otrok pripoveduje o temah iz svojega vsakdanjega življenja; kadar otrok skuša obnoviti zgodbo, ki jo je slišal, opisuje slikanice, ...

### **Razvoj slovnice:**

pri tem gre v bistvu za razvoj skladnje – da pravilno uporablja sklon, spol, število, zaimke... kdaj te strukture otrok osvoji je precej odvisno od okolja pa tudi od jezika samega – kako težke so te strukture v posameznem jeziku (bilingvizem!!) – na tem področju so tudi največje razlike (razlike v govornem razvoju)

Gvozden je razdelil oblikovanje slovničnih struktur razdelil na tri obdobja:

1. med 1 in 2. letom – najprej je poved sestavljena iz ene besede, potem pa iz nekaj besed praviloma 2 («kuha papal«)

2. med 2 in 3 letom: hitra rast različnih tipov enostavnih in večstavčnih povedi (novost: sintaksa)
3. od 3 do 7 let: usvajanje sklanjatev in spregatev

Na začetku v govoru v veliki meri prevladujejo samostalniki, potem se začnejo pojavljati glagoli – je besedni zaklad v prvih dveh letih. V drugem letu pa se začno pojavljati zaimki in predlogi.

Usvajanje jezika - glasovne strani vsakega jezika je sestavljeno in zaznave glasov danega jezika in izgovorjava. Za ta razvoj pa so posebej pomembne predhodne faze govora oz. predgovorne faze.



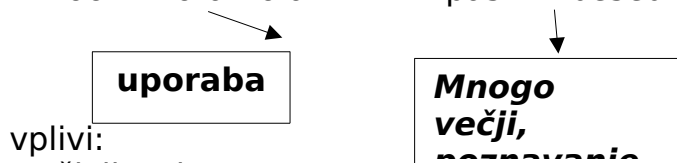
## **Besedni zaklad:**

Proučevanje (ugotavljanje) besednega zaklada na 2 načina:

- vsak dan beležijo besede, ki jih otrok uporablja
- določimo časovne vzorce (določen čas dneva), ko otroka opazujemo in beležimo vse njegove izraze
- testi besednega zaklada . opisuje sliko, poimenuje narisane predmete ali dopolnjujejo poved (ustno ali pisno) – določanje relativnih razlik med posamezniki

(napake merjenje!)

- ločiti moramo aktivni in pasivni besedni zaklad



vplivi:

- življenjske razmere
- vzgoja
- socialno kulturno okolje

razumevanje besed: prvo razumevanje besed temelji na ritmično melodični strukturi – kakšno melodijo ima beseda, kako zveni, ... v tem času otrok še ne loči glasov (samoglasniki, soglasniki), ki sestavljajo besedo s tem hkrati tudi ustvarjanje aktivnega besednega zaklada in izgovorjave.

Večina otrok med 3 in 4 letom osvoji izgovorjavo vseh glasov.

po koncu predšolske dobe otroci pravilno slišijo vse glasove materinega jezika.

to pa še ni zadosten pogoj za opismenjevanje: da se otroci naučijo pisati, morajo biti sposobni tudi razdeliti na glasove (črke!!)

Ravno tu imajo težave predšolski – ne slišijo posameznega glasu- ne morejo ločiti samoglasnikov od soglasnikov.

Empirične raziskave:

Obdobje 3-7 let je zelo občutljivo za učenje tujega jezika – povezuje se s povečano potrebo po komunikaciji – v tem času intenzivni razvoj govornih oblik in funkcij, (*slovnični ustroj materinega jezika*) – skladnja!

Bilingvizem razložimo: če se učijo 2 tuja jezika – slabši besedni zaklad in čustvene težave? (razgovor)

## IGRA

Po klasifikaciji Ivana Toličiča delimo igro na 4 glavne skupine:

1. funkcijska - prijemanje, metanje, tek,...
2. domišljajska - igra vlog
3. dojemalna -poslušanje prvljic, opazovanje, gledanje TV...
4. ustvarjalna - pisanje, petje, gradnja, oblikovanje, ...

V prvih dveh letih prevladuje funkcijska igra, kasneje upada na račun domišljajske in dojemalne.

Med 2 in 5 letom prevladuje

**Funkcijska igra** je v tem obdobju še vedno pomembna- tek, lovljenje, preskakovanje ovir,... (gibalni razvoj - večja potreba po gibanju)

V predšolskem času funkcijska igra preide že v prave športne aktivnosti - krožki, treningi - načrtno ukvarjanje s športom

Velika storilnost - zloraba igre!! - "metoda igre"

**Ustvarjalna:** že med 2 in 3 letom se pojavi se med 2 in 3 letom, prevladovati pa začne šele po 6 letu starosti, njena glavna značilnost je težnja po uspehu

Delež **dojemalne** je v predšolskem obdobju manjši glede na ostale vrste igre. Vendar pred šolo je veliko več dojemalne na račun ustvarjalnosti

(vaja: poskusimo uvrstiti posamezne aktivnosti v določeno vrsto igre)

S starostjo otrok postaja tudi igralna aktivnost oziroma igra tem bolj zapletena - to pa otežuje proučevanje igre.

**Raziskovalna oziroma eksploratorna** ima čedalje velji obseg - zakaj? Povezano z govornim razvojem (situacijski govor!!)

Konstrukcijska igra - "gradnja"

V predšolskem času doseže višek domišljajska igra - lahko sestavi celo zgodbo (igro) - pojavijo se igre vlog

Zelo pomembne za otrokov socialno - čustveni razvoj (uporaba igre v terapevtske namene - **IGRALNA TERAPIJA**)

V predšolskem času upad domišljajske igre (igre vlog) na račun ustvarjalnosti

*Most k osnovnim oblikam dela - učenje*

Raziskovanje, eksperimentiranje, ...pomembne so ustrezne igrače

#### Igranje s sovrstniki:

- ☺ do 2 leta - prevladuje individualna igra, želja po odraslih v igri. (čeprav - če so otroci v vrtcu od 8 meseca, se že pri 2 letih začenjajo igrati v skupini)
- ☺ med 2 in 3 letom - vzporedna igra - skupina le, če vsi hočejo npr. isto igračo
- ☺ po 3 letu - sodelovanje z drugimi otroki pri igri

**Mlajši predšolski otroci** se radi igrajo v manjših skupinah - spremeljive skupine, na začetku so le malo časa skupaj otroci v skupini (hitro pride do sporov)

**Starejši predšolski otroci** - več igre v skupini kot vzporedne igre, več otrok v skupini  
Trajnejše skupine - trdnejša prijateljstva

*Pomembno: otroci v skupini so obeh spolov, vendar enako stari*

## RISBA

Tudi risba se lahko podobno kot igra uporablja v terapevtske in diagnostične namene (potrebe).

S pomočjo risbe lahko preučujemo otrokove:

- sposobnosti zaznavanja
- razvoj finih ročnih spretnosti
- socialno doživljanje okolja
- notranje čustveno življenje
- ocenjevanje splošnega duševnega razvoja - najpomembnejše

Likovno izražanje se z razvojem spreminja in sicer se spreminja po določenih zakonitostih

Iz tega lahko približno ocenimo psihosocialni razvoj

Kako likovno izražanje vpliva na razvoj psihičnih procesov pri otroku - risanje naj bi bilo eden prvih ventilov za **ustvarjalne vzgibe** - ustvarjalnost naj bi se torej najprej razvila preko risbe.

(čprav otroci radi barvajo tudi predmete - celo prej kot rišejo risbe!!)

Torej kako vzpodbujati otrokovo likovno izražanje in kako naj spodbujamo otrokov duševni razvoj na splošno.

### Osnovni stadiji razvoja igre:

#### 1. Prve oblike likovnega izražanja

Prve risbe risanje se pojavi kasneje, mnogo kasneje kot prve oblike igralne aktivnosti - pogojeno z otrokovim razvojem - telesnim in duševnim

- prva oblika otrokove risbe = ČEČKANJE - običajno je »končni izdelek« splot elipsastih in krožnih črt (nariši na tablo!!) tudi za otroka ta risba nič ne predstavlja

Čečkanje se razvija - sprva riše preko roba lista, potem na to pazi - napredek v motoriki  
Črte so manj neurejene - pomembna je koordinacija **oko-roka**

(velike razlike med otroci so pri risanju že zelo zgodaj - koliko jim je zanimivo, jih privlači, koliko so uspešni, vztrajni, ...)

Nekateri jo imenujejo KINESTETIČNA RISBA - otrok uživa v gibanju, risanju in temu, da pisalo pušča sledi

#### 2. Risbe predšolskega otroka ali stopnja simboličnega mišljenja

1. preskok - POIMENOVANJE izdelka - med 2 in 3 letom - risba otroku nekaj pomeni, da ime risbi glede na asociacijo, ki jo dobi ob njej - zato temu rečejo tudi **obdobje naključnega ujemanja s predmetom**

med 3 in 4 letom - praviloma vnaprej pove, kaj bo narisal, čeprav potem nariše nekaj čisto tretjega.

Psihologi imenujejo to celotno predšolsko

tudi spreminja tekom risanja - če ga večkrat vprašamo kaj bo narisal, dobimo različne odgovore

obdobje **obdobje shematizma** ali  
SHEMATSKA FAZA ali **intelektualni  
realizem**

Ker otrok ne riše samo tistega kar vidi, ampak tudi tisto, kar o predmetih ve, o njih čuti, ... Npr. ne nariše hiše samo od zunaj, ampak tudi kar je znotraj ali kaj se skriva za avtom, noge pod hlačami, ...  
Otroke celo moti, če jih silimo, da rišejo po predlogi, katero jim damo

Predšolski otroci rišejo predvsem po miselni predlogi – spominskih predstavah

### **Risba človeka:**

**1.glavonožec:** krog, potegnjene ven 2 črti – kasneje dobi oči, popoln obraz, trup, okončine najkasneje – pri vseh otrocih je tak razvoj (preizkušanja risanje moža – ocenitev splošnega mentalnega razvoja!!)

Otrok v risbi poudari tisto, kar mu je pomembno – velikost ni naključna

↓  
to izstopa – se pravi, *da se razmerja v risbi ne ujemajo s pravimi razmerji – del predmeta lahko tudi predstavlja celoto*

-5 do 6 letni otrok ima ~~naprejšnjo predstavo o tem, kaj se nariša~~, postaja bolj kritičen do svoje risbe (*deklince bolj kot dečki*)

- 6 letni otroci že narišejo črto, na to črto pa postavijo predmete (nariši na tablo!!)

poenostavljanje – če je kaj pretežko zanj, kar izpusti (npr. zaradi motorike – še ni tako razvita – le malo je finih detajlov)

↓  
npr. če so koti krivi, otroka ne moti, ni ga dobro siliti – s tem jemljemo spontani razvoj

### 3. Risanje šolskega otroka in realistična stopnja risbe

6-9 let – obdobje izpopolnjevanja risbe – prehod k realistični stopnji risanja

- a) novost je DINAMIZEM: otrok skuša vnesti dogajanje v risbo – osebe nekaj delajo, avtomobili vozijo, ...
- b) predmete postavljajo v celoten prostor, ne le na osnovno črto – skušajo ustvariti videz prostora
- c) okoli 10. leta – riše tudi iz ptičje perspektive – skuša izraziti globino
- d) risanje po principu stripa – želi prikazati dogajanje v času

▲  
več zaporednih  
slik, doda tudi  
besedilo

Med otroci so velike razlike, na to vpliva:

- miselni razvoj
- socialne izkušnje
- spol
- motorične spretnosti
- vaja

v tem času že dovolj zanesljivo lahko najdemo nadarjenost za likovno izražanje!!

Okoli 10. leta: realistično izražanje v risbi

**bistvo realistične risbe:** vsak del risbe ima svoj pomen, dovršenost, zaključenost miselne zmožnosti oblike, 3 dimenzionalno risanje, globina – začetek formalno logičnih operacij !!

Po 10 letu – razvoj v isto smer se le pogloblja; pri nadarjenih je razvoj risbe od tu tudi spontan!

- senčenje – že učenje umetniških veščin

## Socioemocionalni in osebnostni razvoj:

V predšolskem obdobju - 2 in 3 stadij po Eriksonu

### 2-3 leta - samostojnost nasproti dvomu in sramu:

Otrok v tem času veliko bolj gibljiv, sam gre lahko iskat stvari - **večja samostojnost**

Občutek samokontrole  
in lastne vrednosti

Če starši ne sprejmejo teh prvih  
poskusov neodvisnosti, bo otrok  
občutil neuspeh (in zasmehovanje)  
- če so pretirano **kritični** ali otroka  
**omejujejo**

Povzroči dvom  
in sramežljivost

**Moč lastne volje** - je  
osnovnega pomena za  
razvoj občutka  
avtonomnosti

V tem času je osrednje dogajanje tudi nava, občutljivo področje za zasmehovanje - potrebno najti pravo ravnotežje med pretirano kritičnostjo in pretirano popustljivostjo

Freudova teorija: otrok je naravnan, usmerjen v doživljanje ugodja: **oralno, analno, falično, genitalno obdobje**. Predšolska doba je čas *analnega stadija* - tudi ker odstrani neugodje z izločanjem.

Ta čas sovpada s toaletnim treningom - nadzor izločanja (**zadovoljstvo - emocije - sram ali ponos**)

### 3 stadij: 4 do 5 leto: iniciativnost nasproti občutkom krivde

Zadovoljstvo ob  
lastnih pobudah

Glavna sprememba, dogajanje: zmožnost planiranja in organiziranja - daje pobude, dosega cilje, ...

Testira svoje zmožnosti- to pa lahko starši doživljajo kot agresivnost

S tem trčni ob omejitve v okolju, lahko gre predaleč (užali koga, kaj vrednega polomi, ...) - če se orinetiramo preveč na negativno, na neuspeh, se lahko razvije občutek krivde glede svojega početja, preizkušanja.

Otroci torej potrebujejo potrditev da je njihov prispevek pomemben, vreden (*čustvene potrebe – spomni jih – po koristnosti!!*)

↓

Zato tudi otroci radi sprejemajo zadolžitve katerim sn kns!

Otroku je potrebno pomagati pri usmerjanju - da se s svojim delovanjem, iniciativnostjo usmerja v sprejemljiva dejanja, aktivnosti - ta usmerjenost k ciljem pa je nujna zaradi za občutek iniciativnosti (ki ga otrok potrebuje)

**Prepovedi:** prepoved naj bi imela 2 dela:

1. kaj otrok ne sme
  2. kaj sme, lahko dela
- (ne piši po zidu, lahko pišeš po listu - daš na voljo možno rešitev; potrebno je upoštevati tudi TRMO - vedno to ne funkcionira)

## **Razvoj pojma samega sebe in spolne identitete**

- šele pri 2 letih začnejo otroci uporabljati lastno ime ("Daj to Petru!" ne pa "daj to meni!") - zaimkov še ne uporablja
- pri 4 letih začne pojem samega sebe razširjati na stvari, ki mu pripadajo: "To je moje!" - kaže veliko posesivnost - "moj oči!" - to je lahko povezano s tem, da se začne vključevati v igro z ostalimi otroki

šele pri 5 - 6 letih začne občutja o sebi izražati na glas: pri 5 -6 letih ima otrok že oblikovano sliko osebi, samopodobo - *spomni jih na to (ponovimo samopodobo!!)*

- dodaten vir info. za oblikovanje samopodobe - šola! (*razgovor - kako lahko šola prispeva s samopodobi!*)

## **Pojmovanje lastnega spola = SPOLNA IDENTITETA**

Pri 3 letih otrok pravilno uporablja zase označbo spola in tudi pravilno odgovori na vprašanje o lastnem spolu, prej pa (verjetno) ne - ne razume, da je spol nekaj **stalnega** - ne moreš po želji spreminjati spola - to razume šele okoli 5-6 leta

Spol pa povezujejo tudi z izgledom - lasje, uhani, krilo, ... *ni še odnosa med spolom in spolnimi organi...* - pri 5-6 letih tudi razume, da ne spremeniš spola, če spremeniš npr. obleko (zunanji izgled) - v tem času tudi začne posnemati istospolnega starša

- pri 4 letih pravilno uporablja "spolne" zaimke = ona, on, njej, njemu, ... in pravilno razvrsti vrstnike (prijatelje) po spolu

Kaj vpliva na razvoj pojma spola - gre z razvojem mišljenja (intelektualnim razvojem) in ni odvisen od družine - njenih stališč, konzervativnosti, ...



## Oblikovanje spolne vloge in spolne identitete:

To razlagajo različne teorije

1. Freud razlaga to s procesom identifikacije - prevzemanje lastnosti stališč, norm osebe s katero se identificiraš (torej starš istega spola)
2. Teorije socialnega učenja: preko posnemanja in ojačevanja moškega oziroma ženskega vedenja (uporaba pravih zaimkov s pohvalo!)
3. spoznavno-razvojna teorija: usvajanje pojmov spola ima zadaj spoznavno prvino - kot vsak drug pojem

## Naveznost in odvisnost

Iskanje fizične bližine osebe na katero je otrok navezan (običajno mati), oprijemanje te osebe

Kako se razvija dalje od faze multiple oziroma večkratne navezanosti? (*ponovimo razvoj navezanosti*)

Raziskave so ugotovile:

1. z naraščanjem otrokove starosti (2-3 leta) narašča tudi njegova sposobnost obvladovati stres ob ločitvi, ki ga ovzroči odhod matere ali prisotnost tujca (manj joka, prijaznost do tujca)
2. 2-3 letniki pa so se vseeno približali materi, ko je vstopil tujec - mati je varno pribežališče
3. s starostjo se spreminja način izkazovanja navezanosti oziroma odvisnosti; 2-3 letniki - iščejo fizično bližino (sedenje v naročju, oprijemanje...), 3-4 letniki - iskanje pozornosti in odobravanja: **glej mojo sliko! A je takole prav? A je tko dobr?**

## **ODNOSI Z VRSTNIKI - prosocialno vedenje in tekmovalnost**

Ki izboljša telesno in duševno počutje drugih:

- empatija - sposobnost vživeti se v drugega
- altruizem - nasprotje egoizma
- enakopravnost
- spodbujanje skupin..... in druge obl. sodelovanja

pomembno je upoštevanje potreb drugega

tekmovalnost } Posameznik skuša doseči  
rivaliteta } relativen dobiček zase ali da  
superiornost } bi dobiček koga drugega  
agresivnost } zmanjšal

nasprotje od prosocialnega

## **Razvoj prosocialnega vedenja:**

2-5 let - čedalje več kooperativne igre (povečuje se količina in oblika medsebojnih interakcij)

- Narašča sodelovanje, medsebojno nagrajavanje, izražanje naklonjenosti, prilagajanje... (npr. 4 letnik je v večji meri pripravljen deliti igračo kot mlajši)
- Razvija se empatija! (razložimo pomen besede!) - ni isto kot simpatija; empatija je možna šele ko otrok ni več toliko egocentričen in je sposoben prevzeti perspektivo drugega - si lahko predstavlja kako se drugi počuti.
- Tudi altruizem je še nemogoč - ker je otrok še egocentričen, ne more razumeti, videti, da se druga oseba lahko drugače počuti in zato tudi ne more prepoznati, da rabi pomoč - z upadanjem egocentrizma tudi naraste, se poveča medsebojna pomoč
- Zmanjšuje se navezanost na odrasle in povečuje navezanost na vrstnike (2-6 let) - tudi iskanje odobravanja pri vrstnikih, prošnja za pomoč, ...

### **Tekmovalnost:**

- 2-5 leta narašča tekmovalnost - ta je odvisna tudi od kulture (soc. okolja), spola - dečki so bolj nagnjeni k tekmovalnosti, rivaliteti, deklice pa manj (ne glede na kulturo)
- deklice imajo v večji meri cilj nakopavnost - ta pa je v nasprotju s tekmovalnostjo (*mogoče je to vezano na spolne vloge oziroma vzgojo*)

(Kako lahko vzgojitelj v vrtcu razvija prosocialne oblike vedenja?)

### **ČUSTVA = EMOCIJE**

#### **Strah:**

- lahko deluje kot **varovalni dejavnik** (pred ogrožujočimi situacijami -katere so to?)
- lahko pa postane **zavora** - ga zavrne pred določenimi situacijami po nepotrebem (situacije, ki dejansko niso ogrožujoče) - nekateri strahovi so naučeni - prevzete s spoznavanjem (*do določenem mere prirojene - kače,...ali so res?*)

anksioznost = tesnoba

razlika med **anksioznostjo in strahom**

Bolj dolgoročna, brez predmeta strahu (določenega), čustvo, občutek, ogroženosti

Vezan na določeno situacijo, osebo, predmet

Nekateri strahovi so za določeno starost običajni, drugi neobičajni:

Običajni:

- do 5 m – močan zvok, močni dražljaji, ...
- od 6m dalje do 2 let – strah pred tujci, ločitev od staršev
- 2-5 let – povprečen predšolski otrok ima po 3 strahove – strah pred psi in drugimi živalmi, temo, kasneje pred raznimi fantazijskimi bitji, vlomilci,...(smrtjo) in tem da so sami doma!!
- 6-12 leta – začne pogostost strahov upadati (60% šolskih otrok nima takšnih strahov) – strah pred kačami, žuželkami, mišni, naravnimi nesrečami in pojavi – ogenj, strele, nevihte, boleznimi, poškodbami
- pojavijo se psihosomatski strahovi – da te drugi vidijo golega, da te kdo ugrabi

**Šolska fobija:** kaže se v psihosomatskih motnjah – jok, bruhanje, bolečine v trebuhu. ... – pri tem gre v bistvu za strah pred ločitvijo od staršev, ne pa strah pred šolo! (večkrat po počitnicah ali daljši odsotnosti)

- velike individualne razlike v stopnji doživljanja teh strahov in predmetov, ki vzbujajo strah
- spol – pri deklicah naj bi bil strah pogostejši kot pri dečkih – *ali gre mogoče za prikrit strah (spolne vloge!)*
- pretirani strahovi lahko otroka ovirajo v njegovem vsakodnevnem delovanju (prilagajanju) – zavrejo pred novimi in koristnimi izkušnjami

Kako otrokom pomagamo pri premagovanju strahov?

Potolažimo ga in mu povemo, da je varen in damo informacijo kako lahko ravna v teh situacijah, razložimo določene situacije na neogrožujoč način – npr. zakaj pes laja, ...

Pri odpravljanju strahov je uporabna IGRA – tistega česar ga je strah, v igri ni – premaga – zaigra drugače kot je v realnosti.

**Agresivnost = fizična ali ne fizična**

↓  
*Vedenja, ki drugim povzročajo telesno bolečino, občutek nebogljenosti, osramočenost, strah, tesnobo in potrtoost.*

2-5 let: zmanjša se starostjo pogostost in intenzivnost izbruhov trme (po 4 letu so redki)

- vzroki za agresivno vedenje postanejo drugi  
starejši: konflikti z vrstniki  
mlajši: konflikti s starši  
agresivnost postaja manj telesna – več zmerjanja kot tepenja
- 4 - let bolj agresivni – tudi zaradi kooperativne igre – več konfliktov
- individualne razlike v pogostosti in jakosti agresivnih izbruhov in glede način izražanja

- nizka/visoka frustracijska toleranca (*pojasnimo pojem*)- hitro izbruhnejo in razlike v tem, kaj jih frustrira - ali starši bolj, ali vrstniki bolj. ...

kombinacija otrokovega temperamenta (prirojeno) in vzgoje

- **raziskave:** dečki so bolj agresivni od deklic pri 2-3 letih - *ameriški otroci*
- pri deklicah je več verbalne agresivnosti - vpitje zmerjanje
- agresivnost v predšolski dobi napoveduje tudi agresivnost kasneje - za dečke, ne za deklice (*spolne vloge?*)

Šola, adolescenca,  
odraslost

**Vplivi na agresivnost:**

- obravnavanje agresivnega vedenja (posledice) in vzgoja - odzivanje na agresivno vedenje ("dobro si ga klofnu!") - odobravanje okrepljuje takšno vedenje; otroci posplošijo takšno vedenje tudi na druge, podobne situacije
- ni res, da je vsako agresivno vedenje posledica frustracije in obratno - na frustracijo tudi drugače lahko reagiramo (npr. umik)
- navzočnost staršev - če starši dopuščajo agresivno vedenje, ko so sami zraven - ne kaznujejo, bodo otroci celo bolj agresivni - ker če je odrasli zraven, svojo samokontrolo prenesejo na starše
- telesno kaznovanje ne zmanjšuje agresivnosti, mogoče ga celo poveča - posnemanje, modelno učenje!

Družinske okoliščine:

1. **nežaljeni in nesprejeti otroci:** pogosto pomanjkanje emocionalne bližine, topline + pogosto telesno kaznovanje (nekonsistentna vzgoja od obeh staršev, začaran krog, kaznovanje)
  2. **agresivni otroci:** nedoseldnost v kaznovanju - enkrat določeno vedenje dopustijo, drugič, kaznujejo (ko se nabere in zdržijo več)
- Bolj vztrajajo tista vedenja, ki so bila občasno ojačana (pogojevana)

Kakšna je torej dobra vzgoja/ravnanje?

- Konsistentno - ne dovoli agresivnosti
- ne močno kaznovanje
- sprejemanje

Vrstniki: vrstniki lahko ojačujejo ojačujejo, nagrajujejo določeno vedenje, lahko pa tudi pomagajo prenesti določene frustracije otroku bolje, ko bi jo sam.

*Ali lahko vrtec zmanjša agresivnost?*

**Tehnike:**

- odvrčanje pozornosti od agresivnega vedenja (ignoriranje)
- pozornost na kooperativno vedenje (pohvala, odobravanje,...)

- če odvajamo nezažljeno vedenje, moramo hkrati učiti zaželjeno!

## ZGODNJA NEVROTKSA SIMPTOMATIKA

Kakšna je razlika med pojmom **nevroza** in **nervoza**? Bistvena razlika je v tem ali ovire ležijo izven nas ali so postale del naše osebnosti (znotraj) - nasprotje v sebi.

Prilagojena, neprilagojena osebnost:

Otroška nevroza - kadar otrok trpi za določeno simptomatiko

Pogosteje: **neadekvatna adaptacija** (neustrezna prilagoditev)

### 1. Telesne motnje (do 2 let):

- motnje hranjenja (neješčost, izbirčnost, pretirana ješčost in pretirana žeja), prebave, izločanja - zaradi zapletov v odnosu z materjo (običajno)
- enureza, enkopreza
- motnje spanja: more, mesečnost, nespečnost
- bolečine v telesu, glavoboli, tiki (nehoteni gibi)
- alergije - kože, dihanja

### 2. razvade in navade:

- prekomerno sesanje prsta (ali kakšnega predmeta)
- grizenje nohtov (vleče se do pubertete)
- škripanje z zobmi
- drgnjenje nosu, oči, vrtanje po nosu, ušesih
- tiščanje rok v usta, praskanje, lomljenje členkov
- ritmično pozibavanje
- butanje z glavo ob zid...

Pomirjanje,  
sproščanje  
nagnetosti

### nekateri emocionalni (in vedenjski) znaki neadekvatne adaptacije

- pretirana trma
- cmeravost
- bojazen (kaže se v plahosti)
- ljubosumnost
- užaljenost
- samotarstvo
- grobost

Če je znakov veliko, so neobičajni za obdobje, intenzivni, ...

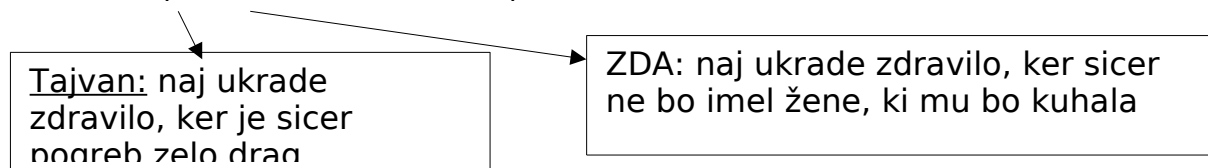
**Laž:** zakaj otroci lažejo? Da se zaščitijo! Domišljijski svet: mislijo, da govorijo resnico.

## MORALNI RAZVOJ

Delo v skupinah - po 4 (in več) zgodba iz knjige! Str. 203, 202 (pretipkaj)

Proučeval:Kohlberg - uporabil je zgodbe z moralno vsebino (raziskoval je v različnih kulturah)

Moralni razvoj poteka po različnih stadijih, zaporedje stadijev pa je univerzalno (neodvisno od kulture)



*Vsebina je različna. Presojanje (oblika) pa je enako: princip ti meni, jaz tebi - prav je tisto, kar ti zadovoljuje posameznikove potrebe*

Po Kohlbergu je moralno presojanje in vedenje odvisno tudi od spoznavnega razvoja (kvaliteta mišljenja!) - glede na to, kako otrok utemeljuje svoje presoje - moralne - loči Kohlberg 3 nivoje, vsak pa ima 2 stadija - skupaj je 6 stadijev

**1. Prekonvencionalni ali premoralni nivo** (8-9 let)- zunanji kriteriji so pomembni - kakšna bi bila fizična škoda določenega dejanja in ali je oseba kaznovana ali ne! predšolski otroci so v glavnem na tem nivoju.

Standardi za presojanje so absolutni - enako je kriv tisti, ki je kozarec razbil po nesreči kot tisti, ki ga je razbil nalašč.

- 1. orientacija h kazni ali uboganju:** "Krasti ni prav, ker nas zato kaznujejo" - pomembne so fizične posledice - izogibanje kazni, da bi ustregel avtoriteti, ker ima ta moč
- 2. instrumentalno relativistični ali odgovorni nivo:** daj-dam odnos: dejanje je pošteno, če je izmenjava OK - daš igače, ker jih bodo tudi drugi tebi posodili!

**2. Konvencionalni ali odgovorni nivo:** (9-15 let) - presojanje temelji na normah in pričakovanjih skupine!

**3. avtonomna moralnost:** mesebojna usklajenost, stadij dobre deklice/dečka: moralno vedenje je tisto, ki drugim ugaja, drugim koristi - podrejanje skupinskim normam. "Tega ne smem, ker bo mama jezna!"

**4. stadij orientacije k redu in zakonu:** prevladujeta red in zakon - napačno je kršiti zakon, tudi če imaš prav - postavljena pravila 100% držijo

**3. Postkonvencionalni ali avtonomni nivo-** oblikuje moralna načela, ki imajo splošno vrednost v družbi, kjer živi - spoštovanje človekovih pravic, ...

**5. orientacija k socialnemu dogovoru** - še 1x preučimo zakon, če ustreza - spreminjanje neustreznih pravil, ...

**6. orientacija k univerzalnim etičnim principom** - "je proti mojim etičnim principom!" npr. vojskovanje, ...

lastna vest je pomembnejša, čeprav je skregano z zakonom – splošni etični pincipi (niso nujno enaki pisanim zakonom)

## **Kaj je morala ? (Dodatek)**

Sistem prepričanj, vrednot in sodb o tem, kaj je prav in kaj ni (z družbenega vidika) – moralnih in etičnih vrednot, ki prevladujejo v neki družbi.

(Že Piaget se je ukvarjal z raziskovanjem moralnega razvoja)

Nadaljeval je Lawrence Kohlberg – sestavil je več zgodb z moralnimi dilemami – kjer si nasprotujeta zakon oziroma družbeno pravilo in osebna potreba posameznika – **raziskoval je način presojanja**

### **1. nivo: prekonvencionalni (7-10 let):**

#### **1. usmerjenost k poslušnosti zaradi strahu pred kaznovanjem.**

Ne zanima ga zakaj je kršitelj nekaj storil, ampak upošteva le kaj je nekdo storil- enako je kriv deček, ki je nalašč razbilj 5 kozarcev, kot tisti, ki jih je razbil po nesreči.

Večjo kazen zasluži tisti, ki je razbil 1 nalašč.

**2. Instrumentalno relativistična usmerjenost:** že loči (okrog 8 leta) namen – da ni lahko, če si razbil to po nesreči ali če bi razbil nalašč – pomembno je, kaj se s tem dejanjem lahko doseže – ali lahko posameznik zadovolji določeno potrebo s tem dejanjem. **DAJ DAM ODNOS**  
(Kohlbergovi otroci – Tajvan in ZDA!)

### **2. nivo. Konvencionalni:** pomemben postane dogovor med ljudmi o tem, kaj je prav in kaj ne – zakon, kontrola je še vedno zunanja

**3.medsebojna usklajenost - priden fant, pridna punčka, deklica** (pomembni so starši, vzgojiteljica, ...primer!!)

**4.usmerjenost k zakonu in redu:** npr. *avtanazija- zakon to prepoveduje, torej to ni OK.*

Pomembna so pravila, stališča, vrednote družbe – zakone je potrebno spoštovati, tudi če jih ne razumemo – *Tega se ne sme, ker nam zakon to prepoveduje.- npr. metanje kovancev v parkirne ure.*

### **3. postkonvencionalna raven: (avtonomna moralnost) –** posameznik presoja kaj je dobro in kaj zlo ne glede na odgovore in konvencije, mimo zakonov.

**5.Pravila skuša spreminjati po demokratični poti,** ker ve, da pravila obstajajo za vzdrževanje redu.

Ohranjanje samospoštovanja- *avtanazija: zakon to sicer preprečuje, vendar ali ima družba pravico to preprečiti??*

**6.stopnja: usmerjenost k univerzalnim etičnim principom:** oblikuje lastne etične principe – kaj je prav in kaj ne – če se ne drži teh principov, ima slabo vest.

**Npr.** *življenje je najvišja vrednota in ga ne smemo ogrožati s svojimi dejanji*

Zlato pravilo: stori drugim to, kar želiš, da bi tudi oni storili tebi



## MLAJŠI ŠOLAR 7 -11 LET

### TELESNI IN GIBALNI RAZVOJ:

- v tem času pride do relativne umiritve telesne rasti- otroci zrastejo okrog 5 cm v tem času (povprečno), teža se dvigne za okrog 10 kg.
- Dekleta dohitijo in prehitijo fante v telesni višini
- Okostje se dokončno oblikuje - ukrivljenost hrbtenice (ukrivljenost zaradi grde drže)
- Obraz se zaradi rasti ličnic precej spremeni
- Večino stalnih zob dobijo v tem času - oziroma se zaljuči menjava mlečnih zob (tudi tu deklice prehitvajo)
- spreminjanje telesnih razmerij: izrazite razlike med **deklcami in dečki** (še pred puberteto te razlike)

Stegna in noge postajajo bolj okrogla, mehkejša oblike

Močnejše prsi in mišice, vitke noge

Velike razlike med otroci v telesni moči - ker se mišičevje spreminja - razlike po spolu!

- okrog 10. leta - pospešen razvoj žlez z notranjim izločanjem - izločanje hormonov v kri - vpliva tudi na vedenje
- 9-11 let - pospešena rast spolnih organov in rodil
- **vzroki: boljša prehrana, zdravstvena oskrba in tudi prenatalna nega (med nosečnostjo)**

**gibalni razvoj:** izpopolnjevanje v moči, hitrosti, natančnosti in prefinjenosti gibov - tudi razvoj gibalnih centrov v možganih (velikih)

zrelost živčevja je pomembna pri obvladovanju fine motorike in izdelane motorične aktivnosti - pomembna je pri pisanju (opismenjevanje je glavna naloga v prvih razredih OŠ)

Za ta razvoj je pomembna vaja v predšolskem obdobju - risanje in igra

- povečan je psihomotirični tempo- otrok vse dela hitro- postaja nestrpen, nezbran in agresiven včasih - izloča nakopičeno energijo

od 7. leta dalje je zato idealen čas za začetek ukvarjanja s športom - specializirano ali ne?? odvisno od športa

Hitro se uči novih gibov, gibalnih spretnosti

### MIŠLJENJE IN INTELEKTUALNI RAZVOJ:

7-11 let = 3 stadij po Piagetu: **konkretnologične operacije**

to so akcije na miselnem nivoju, ki so pa nekoč bile zunanje - interiorizacija??

Neke splošne aktivnosti o konkretnih stvareh: *kombiniranje, razvrščanje, klasificiranje*

Ena glavnih značilnosti mišljenja na tej stopnji je **REVERZIBILNOST - povratnost**

Primer: 2 vrsti po 8 žetonov - vsak žeton v vrsti A ima par v vrsti B. Ali je v obeh vrstah enako žetonov? Nato razmaknemo žetone v eni vrsti, da postane ta vrsta daljša - če odgovorijo, da je število žetonov vedno isto, to pomeni, da so na operativni ravni (konkretno logične operacije).  
Povratnost: če jih stisnemo nazaj skupaj, dobimo prvotno situacijo.

Sposobnost, da na miselnem nivoju preidemo določeno pot v eni smeri in se nato v mislih vrnemo na začetni položaj. (nariši!)

Pomembno je to, da bodo otroci prišli do tega sklepa le, če imajo pred seboj konkretne predmete (podoben je primer z glino in kozarci z vodo). Če bi jim le besedno podali problem, ga ne bi znali rešiti, to zmorejo na naslednjem nivoju miselnega razvoja.

Vsi znanstveniki se s tem ne strinjajo - če so besedne premise dovolj konkretne, otrok zmore rešiti problem

To je pomembno vedeti zaradi organizacije pouka - prilagojen mora biti stopnji mišljenja

Reverzibilnost se postopoma generalizira - (ohranitev količin).

- perle -kroglice
- dolžina
- prostornina
- voda -
- teža
- tekočina

Reverzibilnost je pomembna tudi pri učenju matematike - osnovne operacije.

**SOCIOEMOCIONALNI IN OSEBNOSTNI RAZVOJ:**

4. stadij po Eriksonu: (6 do 12 let): **Delavnost nasproti občutku manjvrednosti**

Glavna sprememba tu je vstop v šolo - nastopi potreba po pridobivanju znanja (s strani šole) zaradi produktivnosti.

Otrok mora razviti določen repertoar spretnosti, ki jih družba zahteva, za katere dobi pohvalo (branje, pisanje, računanje)

Za otroke v tem obdobju je značilna precejšnja marljivost, podjetnost (občutek kompetentnosti) – občutek manjvrednosti pa pride, če otroci dobijo občutek, da niso sposobni obvladati spretnosti in da so slabši od vrstnikov.

Če je otrok premalo pripravljen za šolo, neustrezna vzgoja ali neustrezno obravnavanje SUT, pomembno tu je spodbuditi pozitivno samopodobo – kaj vse na to vpliva? (razgovor o tem)

### **Odnosi med vrstniki:**

*Podbujanje prosocialnega vedenja: spodbujanje razgovora o čustvenem doživljanju in izogibanje avtoritativnemu reševanju situacij, otroke spodbujati, da skušajo razumeti stališča drugega in poiskati kompromisno rešitev.*

Raziskave ODPORNIH OTROK – otroci, ki so živeli v zelo neugodnih okoliščinah v otroštvu, pa so vendarle postali dobro prilagojeni odrasli – pokazalo se je, da so bile odločilne predvsem ugodne šolske izkušnje – *doživljanje socialnega uspeha*



Pomembno je vzdušje v šoli  
in v socialni organizaciji

### **Priljubljenost:**

Bolj priljubljeni:

- bistrejši otroci
- najmlajši otroci
- edinčki
- močnejši dečki
- deklice prijetnega videza

### **Nekaj besed o hiperaktivnosti:**

Vzrok oziroma kar je tudi drug naziv za ta pojav je **minimalna cerebralna disfunkcija (MCD)** - kaže se v večji aktivnosti, nemiru, manjku pozornosti, lahko imajo za posledico SUT - specifične učne težave - težave pri branju, pisanju (legastenija), računanju

Disleksija: vzrok - obolenja ali poškodbe pred, med porodom ali zgodaj po njem??

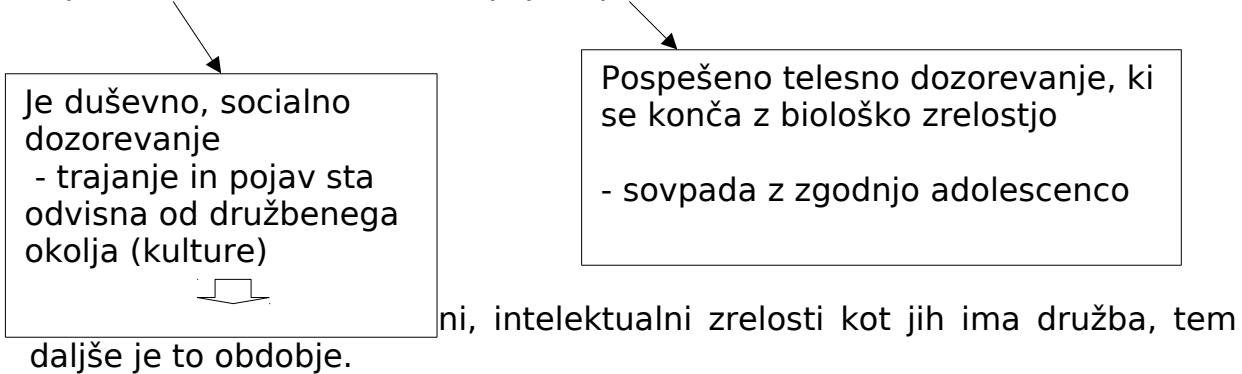
razgovor: kaj ti otroci potrebujejo?

- dodatno pomoč pri učenju - strokovnjaki
- prilagojeno učenje
- tudi tablete (retilin??)

## Obdobje ADOLESCENCE:

Adolescenca je obdobje in proces duševnega dozorevanja iz otroka v odraslega

Pojem adolescenca NI ENAK pojmu puberteta!



## TELESNI RAZVOJ:

**Puberteta:** delovanje hipofize (1. reženj hipofize - izloča rastni in spolni hormon - spolno dozorevanje)

Nepravilno delovanje hipofize je lahko tudi vzrok (eden od) motenj rasti - prezgodnja, zapoznela, pretirana, ...

↓  
Vpliva na telesno rast, normalno rast zagotavlja vzajemno delovanje spolnih žlez in hipofize.

## Telesne spremembe v adolescenci:

- telesna rast in razvoj: punce prehitvajo, kmalu pa jih fantje ujamejo in prehitijo v povprečju pri 14 letih (pri 15 za telesno višino) - po tem se začne rast umirjati - po 20 letu se povsem ustavi.
- Kosti in zobje: kosti se spreminjajo po velikosti in obliki - 17 do 19 let se konča proces okostenitve kosti, s tem pa je končan skeletni razvoj. Na splošno je žensko okostje v sklepih gibljivejše kot moško.
- Mišičevje: se okrepi in podaljša - poteka usklajeno z razvojem kosti. Pri **dečkih** se razvije (okrepi, podaljša) bolj kot pri deklicah - razvoj mišičevja - sekundarni spolni znak - oba spola se tu močno razlikujeta. **Deklice:** kopičenje maščobnega tkiva. **Možgani:** dosežejo svojo dokončno težo: okrog 1,5 kg.

## RAZVOJ MIŠLJENJA

### Formalno logične operacije

#### Razlike med otrokom in mladostnikom:

- otrok lahko opravlja konkretne operacije pri vzpostavljanju odnosov
- seštevanje, klasificiranje, razvrščanje...

primer: Če damo 7 do 8 letnemu otroku tri lutke, od katerih ima ena povsem temne lase, druga srednje temne in tretja svetlejše, ter ga prosimo, da naj jih razporedi po svetlosti las, bo to storil brez večjega napora. Če pa mu damo naslednjo nalogo: Metka ima svetlejše lase kot Darja, Metka ima temnejše lase kot Nada, katera ima najtemnejše lase? – pa ne bo znaltrešiti, čeprav gre za isti problem.

- formalno logično sklepanje: gre za sklepanje, izpeljevanje sklepov iz domnev, ki nujno sledijo (če je  $x = y$  in  $y = z$ , potem je  $x = z$ ), čeprav ti sklepi mogoče ne ustrezajo realnosti.

Npr. ženske so večje od otrok, moški so manjši od žensk, kdo je največji?

Na tem nivoju lahko postavljamo domneve, sklepamo na posledice, oblikujemo splošna pravila na podlagi eksperimentalnih ugotovitev; **izhajamo iz možnega, kaj bi lahko bilo ...** in se samo iz tistega kar realno obstaja.

Pomembno za učenje MAT, FIZ, KEM, ...(nekaterim otrokom to dela težave ravno zaradi nivoja mišljenja – vpliv družinskega okolja tudi).

## SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ

Po Eriksonu: nova psihosocialna kriza: **identiteta nasproti konfuznosti**

**Iskanje samega sebe.** Kdo sem, kakšen sem, kaj bom postal, oblikovanje spolne in poklicne identitete.

Tudi svoje različne vloge uskladi v celoto: sin, hči, prijatelj, brat, dijak

- **značilno**: iskanje ljudi, vzrokov, katerim naj bi posameznik sledil
- obračanje k vrstnikom: vrstniki so tisti, ki sedaj zadovoljujejo določene potrebe, katere je prej zadovoljevala družina. Brez težav se drži strogih pravil vrstnikov.

**Fantje**: za oblikovanje spolne identitete potrebujejo skupno približno enako starih fantov med katerimi so dokaj površne čustvene vezi (ne globja prijateljstva)

**Dekleta**: potrebujejo predvsem izkušnjo zaupnega in tesnega prijateljstva z drugim dekletom.

Kakšno funkcijo ima upor, kljubovanje avtoritetam – na 1. mestu staršem?  
- **doseganje samostojnosti.**

**Morali razvoj - ponovitev - 3 nivo -postkonvencionalni.**

**Teorije, ki ji morajo znati:**

**Piaget**

**Erikson - do konca**

**Kohlberg**

*Freud: teorija psihoseksualnega razvoja: orientiranost v ugodje*

#### 4 faze

- 1.** oralna faza: 1 leto - orientacija v usta in področje okoli ust - hranjenje, sesanje, grizenje.
  - 2.** analna faza. 2 in 3 leto - orientacija na področje izločanja (toaletni trening) - doživljanje ponosa ("Jaz sem prdnila", "Sem se pokakal!")
  - 3.** falična faza: 4- 6 leto - usmerjanje v področje spolnih organov: ojdipov kompleks
- faza latence - v času pubertete
- 4.** genitalna faza: (po pubetreti) spolna zrelost

## PRILOGA - POMEMBNE RAZVOJNO-PSIHOLOŠKE TEORIJE

### Psihoanalitične teorije

#### FREUDOVA TEORIJA PSIHOSEKSUALNEGA RAZVOJA

Psihoseksualna teorija je Freudova razlaga razvoja, ki se osredotoča na starševo obvladovanje otrokovih spolnih in agresivnih impulzov, na katerem temelji posameznikov osebni razvoj.

Razvojne stopnje:

- **oralna faza** - 1. leto otrokove starosti; prirojen sesalni refleks, grizenje, težnja po iskanju zadovoljstva se usmerja na usta. Če v 1. letu otrokove oralne potrebe niso zadovoljene, bo lahko kasneje razvil navade, kot so sesanje palca, grizenje nohtov, kajenje v odraslosti.
- **analna faza** - od 2.-3. leta; malčki zadovoljujejo svoje telesne potrebe preko zadrževanja in izločanja telesnih izločkov.
- **falična faza** - od 3.-6. leta, Ojdipov ( dečki) oz. Elektrin (deklice) kompleks ( razvoj seksualne želje, ki se usmerja na starša nasprotnega spola); otroku telesno ugodje povzroča stimulacija genitalij. Če otrok ne razreši konflikta na falični stopnji, lahko ostane fiksiran na to stopnjo. V odraslosti se to lahko kaže kot pretirana nagnjenost k flirtanju, moči, prodornosti.
- **stopnja latence** - od 6.-11. leta; seksualni impulzi se umirijo, otrok potlači svoje seksualne potrebe, superego se razvija naprej.
- **genitalna faza** - mladostništvo; delovanje seksualnih impulzov iz falične stopnje se ponovno okrepi, izvor seksualne stimulacije in zadovoljstva postane nekdo zunaj mladostnikove družine. Pojav konfliktov s starši.

Razvojne stopnje se ne preskakujejo - so ordinalne.

Starševo obvladovanje otrokovih seksualnih in agresivnih potreb je ključno za razvoj osebnosti, ki je sestavljena iz 3 delov:

**Id** je v Freudovi teoriji nezavedni del osebnosti, ki je izvor temeljnih bioloških potreb in želja. Je podedovan in deluje ob rojstvu. Dojenček začne jokati takoj ko je lačen.

**Ego** je razumski del osebnosti, ki usklajuje zahteve ida, okolja in superega. Razvijati se začne v obdobju dojenčka. Lačen dojenček se pomiri, ko vidi, da mama pripravlja hrano.

**Superego** je nadzorni del osebnosti, ki vsebuje ponotranjene standarde pravilnega in napačnega. Razvije se na podlagi interakcij s starši. Otrok prosi vrstnika, če mu malo posodi igračo in zatre željo, da bi to igračo takoj dobil.

Kritika Freudove teorije je pretirana seksualnost.



## ERIKSONOVA TEORIJA PSIHOSOCIALNEGA RAZVOJA

- Poudarja delovanje socialnih dejavnikov na vsaki stopnji razvoja.
- Razvoj ega je postavljen v družbeni kontekst; načini delovanja ega so specifični glede na stopnjo razvoja
- Posameznikov lastni način delovanja na socialno okolje
- Nastanek konflikta ali psihosocialne krize.

### Razvojne stopnje Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja:

<b>STAROSTNO OBDOBJE</b>	<b>ψSOCIALNA KRIZA</b>	<b>USPEŠNA RAZREŠITEV</b>	<b>NEUSPEŠNA RAZREŠITEV</b>
<b>prvo leto</b>	<b>zaupanje / nezaupanje</b>	temeljni občutki varnosti, zaupanje	tesnoba, nezaupljivost do drugih, pomanjkanje samozaupanja
<b>drugo leto</b>	<b>samostojnost/ dvom vase in sram</b>	zaupanje v svojo zmožnost nadzora lastnega telesa in obvladovanje pravil	občutek nezmožnosti nadzora nad dogajanjem
<b>tretje do peto leto</b>	<b>pobuda/občutki krivde</b>	zaupanje vase kot pobudnika in ustvarjalca	občutki krivde, pomanjkanje želje po uveljavljanju lastnih zamisli
<b>šesto leto do adolescence</b>	<b>podjetnost / manjvrednost</b>	občutek obvladovanja temeljnih intelektualnih, telesnih in socialnih veščin	pomanjkanje samozaupanja, občutki neuspeha

Opomba k tabeli: v Eriksonovih stopnjah sta navedena pozitivni/negativni pol v posameznih fazah.

**Psihosocialna kriza** je posamezno razvojno obdobje, v katerem se posameznik sooča s specifičnim načinom delovanja svojega ega na socialno okolje in delovanjem tega okolja nanj, kar v njem oblikuje določeno napetost, specifičen konflikt. Po teh specifičnih konfliktih, psihosocialnih krizah je Erikson poimenoval razvojne stopnje.

## Kognitivne teorije

Kognitivne teorije se ukvarjajo s preučevanjem strukture in razvoja posameznih miselnih procesov ter z vplivom miselnih procesov na posameznikovo razumevanje in vedenje.

### PIAGETOVA TEORIJA SPOZNAVNEGA (KOGNITIVNEGA) RAZVOJA

- kako otrok na različnih razvojnih stopnjah misli
- razvoj predpojmovnih in pojmovnih struktur
- uravnoteženost kot kognitivno stanje
- fizične in logičnomatematične izkušnje
- klinična metoda dela
- odnos razvoj-učenje.

Razvojne stopnje:

- **zaznavno-gibalna** (od rojstva -2h let):
  - otrok pridobi nove izkušnje preko zaznavanja in gibanja,
  - groba motorika-obvladuje prostor (proksimodistalna smer, iz ramen oz. „od glave do repa“),
  - ta gibalna izkušnja vpliva na njegovo mišljenje,
  - konstantnost subjekta - malček ve, da oseba je tudi če je ne vidi -rojstvo inteligentnosti,
  - do drugega leta 6 podstopenj (primarne, sekundarne, terciarne reakcije),
  - sekundarne krožne reakcije-vmesnik; s pomočjo nečesa pride do nekega predmeta( potegne prst z mize),
  - terciarne krožne reakcije - pri 1,5 - 2 letih se pojavi želja po preizkušanju stvari okoli sebe; eksperiment
- **predoperativna** (od 2h-6/7 let, obdobje srednjega otroštva); otrok še nima razvitih miselnih operacij. Pojav prvih simbolnih sistemov (preneseni pomen), simbolna igra (spremenjen pomen predmetov) - miselna pretvorba.
- **konkretno operativna** (od 6/7 do 11/12 let, pozno otroštvo)
- **formalno operativna** (od 11/12 do 15 let), razvoj abstraktnega mišljenja.

Za razvojne stopnje so značilne naslednje lastnosti:

1. univerzalnost; pri kateri gre za razvoj enakih struktur, konceptov pri vseh ljudeh.
2. invariantnost zaporedja; kar pomeni, da razvojne stopnje potekajo v določenem zaporedju, nobene ni moč preskočiti.
3. ravnotežje; ko otrok utrdi svoje miselne vzorce je dosegel stopnjo stabilnosti, je na stopnji ravnotežja.
4. transformacija-pretvorba in ireverzibilnost-nepovratnost; kar pomeni, da ni vračanja na nižjo stopnjo, **kar je drugače kot pri Freudovi stopenjski teoriji. Po Freudovi teoriji posameznik npr. premaga strah z vračanjem na nižjo razvojno stopnjo.**
5. postopnost v razvoju.

RAZVOJNE STOPNJE	OKVIRNA STAROST	TIPIČNE ZNAČILNOSTI IN OMEJITVE
------------------	-----------------	---------------------------------

Zaznavno gibalna	od 0 do 2 let	Razumevanje sveta preko gibalnih in zaznavnih dejavnosti, ki jih otrok izvaja na predmetih, svojem lastnem telesu, drugih osebah; razvoj poteka v šestih podstopnjah, od preprostih refleksov do organiziranih shem in mentalne reprezentacije.
Predoperativna	od 2 do 6-7 let	Gre za razvoj in rabo simbolov (geste, besede, odloženo posnemanje, igra, risanje); egocentrična komunikacija; otrok pri nalogah kot so konzervacija, razredna inkluzija, seriacija, razmišlja na osnovi ene vizualne dimenzije.
Konkretno operativna	od 6-7 do 11-12 let	Otrok razvija logične strukture, ki mu na ravni miselnih operacij omogočajo reševanje nalog, kot so konzervacija, razredna inkluzija, razumevanje pojmov časa, prostora...
Formalno operativna	Od 11-12 do 15 let	Miselne operacije niso več omejene s konkretnimi predmeti - mladostnik razmišlja abstraktno in hipotetično v kontekstu jezikovnega in logičnega sistema.

**Klinična metoda dela** je metoda, ki jo je Piaget pogosto uporabljal pri preučevanju otrokovega mišljenja. Eksperimentator ima pripravljena začetna vprašanja, kasneje pa, upoštevajoč otrokove konkretne odgovore postavlja nova vprašanja.

Piaget razlaga razvoj mišljenja s pomočjo 3 miselnih funkcij oz. procesov, in sicer ***miselne organizacije, adaptacije in ekvilibracije (ravnotežja)***.

Miselna organizacija pomeni medsebojno povezavo spoznavnih struktur, integracijo spoznanj v medsebojno povezane spoznavne strukture.

Adaptacija ali prilagajanje pomeni vzdrževanje ravnotežja med miselno strukturo in okoljem.

Uravnoteženost je kognitivno stanje, v katerem sta **asimilacija** (interpretacija novih izkušenj glede na obstoječe miselne strukture) in **akomodacija** (prilagajanje obstoječih miselnih struktur z namenom

prilagoditve novim izkušnjam) uravnoreženi in se lahko posameznik prilagodi odziva na dražljaje iz okolja. Predstavlja nenehno interakcijo med otrokovim mišljenjem in realnostjo.

### **KOHLBERGOVA TEORIJA MORALNEGA RAZVOJA**

Loči 3 ravni in 6 stopenj moralnega razvoja. Za ugotavljanje ravni in stopenj moralnega razvoja je uporabil naslednjo zgodbo: Mož zelo bolne žene ukrade v lekarni zdravilo, ker nima denarja, da bi ga kupil. Vprašanje se postavlja, kako je ravnal mož?

#### **1. predkonvencionalna raven:**

- 1.stopnja: egocentrična-hedonistična orientacija
- 2.stopnja: instrumentalno-relativistična orientacija

Na *predkonvencionalni* ravni gre posamezniku izključno za lastne interese, za prijetne in neprijetne posledice njegovega ravnanja. Na tej ravni nastanejo stopnje tako, da posameznik na prvi stopnji naivno uporablja kot kriterij izključno svoje lastne potrebe, medtem ko pripisuje na drugi stopnji tudi drugim neko pravico in ve, da se mora zaradi lastnega interesa z njimi aranžirati.

#### **1. konvencionalna raven:**

- 3.stopnja: konformnost (soglašanje) in orientacija po medčloveških pričakovanjih
- 4.stopnja: orientacija po »zakonih in redu«

Na drugi, *konvencionalni* ravni nekritično in samoumevno sprejme predstave o vrednotah svoje okolice in se jim skuša prilagajati. Na tej ravni nastane razlikovanje bližnjega in daljnega socialnega področja. Na prvi stopnji te ravni (tretje v celotni shemi) se posameznik orientira po vrednotah pomembnih bližnjih oseb – želi biti »a good boy«, oz. »a good girl« - na drugi konvencionalni stopnji (četrti v celoti) razmišlja na osnovi interesa ohranitve socialnega sistema: »Kaj bi se zgodilo, če bi vsak tako delal?« Želi biti »a good citizen«.

#### **2. postkonvencionalna raven:**

- 5.stopnja: orientacija po pravicah, ki imajo prednost pred družbo in na »družbeni pogodbi«
- 6.stopnja: orientacija po splošno veljavnih etičnih principih

Posameznik preide na *postkonvencionalno* raven na ta način, da družbena predstava o vrednotah zanj izgubi svojo samoumevnost in da sprašuje po njeni utemeljitvi. Vrednote vplivajo na njegovo moralno presojo v meri, ki je skladna z nadrejenimi kriteriji, po katerih je potrebno oceniti nje same. Na tej ravni se razdelitev na stopnje izvrši v tisti meri, v kateri se prekorači družbeni kriterij. Posameznik vidi na prvi stopnji te ravni nadrejene kriterije

v zadnjih motivih podružbljenega: Kaj vpliva na osebe, da pristajajo na obstoj družbe kot take in na svojo vključenost vanjo? Kaj bi jih spodbudilo k združevanju, če še ne bi bili člani neke družbe? (Pogodbena teorija a la John Locke.) Na drugi stopnji te ravni (skupno na šesti) je posameznik prekoračil družbeno v smeri celokupno človeškega in se orientira po splošno veljavnih etičnih principih.

Moralni razvoj vedno zaostaja za kognitivnim spoznanjem.